

IT

vakblad voor
informatieprofessionals

Design thinking

Denken in oplossingen

Europeana

Laveren tussen platform
en netwerk

Digitale transitie

Polderen cruciaal

NDE

Verbinder in
de erfgoedwereld

2018 | 07

**GASTHOOFD-
REDACTEUR**

LILY KNIBBELER (KB)

OVER DE

**VERNETWERKTE
INFORMATIE-
SAMENLEVING**

COLOFON

IP is samen met Informatie-Professional.nl het onafhankelijke platform voor de informatiespecialist van vandaag en morgen. De lezers werken in de informatie-, bibliotheek-, archief- en erfgoedwereld.

ISSN: 1385-5328

IP is een uitgave (22ste jaargang) van Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 18
2772 TR Voorburg
tel. 06-44 09 19 85
www.informatieprofessional.nl

redactieadres

IP, Charlotte van Pallandtlaan 18,
2772 TR Voorburg,
tel. 06-44 09 19 85,
e-mail redactie@informatie-
professional.nl.

redactie

Maarten Brinkerink, Wilbert Helmus, Frank Huysmans, Dafne Jansen, Vincent M.A. Janssen, Alice de Jong, Evelien de Jonge, Andrea Langendoen, Leen Liefsoens, Edwin Mijsbergen, Ronald de Nijs (eindredacteur), Matthijs van Otegem, Vincent Robijn, Eric Sieverts, Sjors de Valk en Daniël de Vette.

vormgeving

Eric van den Berg,
egfvdberg@upcmail.nl,
Tom van Staveren,
graphicisland@upcmail.nl.

medewerkers aan dit nummer

Marjo Bakker, Marc van den Berg, Marieke van Delft, Lily Knibbeler, Johan van der Knijff, Elsbeth Kwant, Bert Mulder, Melanie Peters, Marietje Schaake, Raymond Snijders en Harry Verwayen.
Foto omslag: Beeldstudio KB;
bewerking: Eric van den Berg

abonnementen

Voor abonnementsprijzen en andere informatie zie InformatieProfessional.nl.

advertentieverkoop

Voor informatie over adverteren in blad of op de site:
Rajin Roopram, e-mail
rajin.roopram@kbenp.nl,
tel. 06-15201724.

Het verlenen van toestemming tot publicatie in dit tijdschrift strekt zich tevens uit tot het in enigerlei vorm elektronisch beschikbaar stellen.

INHOUD

12

Lily Knibbeler over de vernetwerkte informatiesamenleving

Wat betekent de vernetwerking voor de opdracht, missie en positionering van de KB?

Ronald de Nijs

17

Ethiek

Ethiek veronderstelt beter begrijpen, dan pas beter handelen, vindt Bert Mulder.

18

Laveren tussen platform en netwerk

De taken van Europeana vragen elk om een ander organisatie-model. Hoe gaat dat samen?

Harry Verwayen

20

NDE als verbinder in erfgoedwereld

Hét voorbeeld van vernetwerking in de erfgoedsector is het Netwerk

Digitaal Erfgoed (NDE).
Ervaringen uit de praktijk.

Ronald de Nijs

23

Polderen

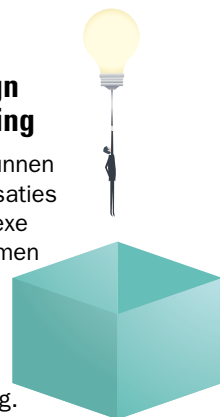
Polderen is een beproefd recept om de digitale transitie ook maatschappelijk tot een succes te maken, stelt Melanie Peters.

24

Design thinking

Hoe kunnen organisaties complexe problemen te lijf gaan? Met design thinking.

Dafne Jansen
en Sjors de Valk

RUBRIEKEN

04

Foto
van de maand
Finse ode

06

KB Onder-
zoekskroniek
Eerste Neder-
landse webindex
van cd-rom gered

07

IP lingo
Duppen

08

Oude bronnen
Hoeder van het
historische boek

10

Q&A
Sarah Coombs

28

Vensters op een nieuwe werkelijkheid

Drie jonge professionals laten zien dat traditionele categorieën en denkkaders bijstelling verdienen.

Ronald de Nijs

30

Naar een krachtig publiek knooppunt

Met haar nieuwe informatie-strategie kiest de KB voor een andere richting.

Marc van den Berg

32

Lessen in veranderen

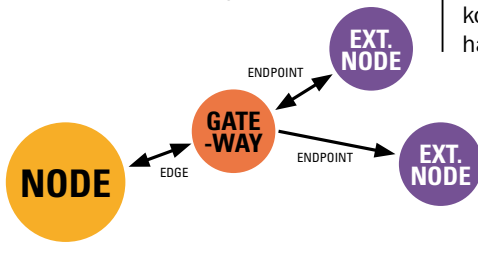
In *Iedereen verandert – nu jij nog* bundelt consultant Hans Vermaak de lessen die hij in dertig jaar veranderen heeft geleerd.

Elsbeth Kwant

33

4 favorieten

Gasthoofdredacteur Lily Knibbeler koos vier objecten die veel over haar zeggen.

GASTHOOFD-REDACTEUR

H

et is natuurlijk een hele eer om gevraagd te worden als gasthoofdredacteur voor IP. En dan nog wel als eerste. Toen ik dit voorjaar werd gevraagd, zegde ik gelijk toe. Mooie kans! Als directeur van de Koninklijke Bibliotheek ben ik veel bezig met de vraag hoe je maatschappelijke waarde levert in een digitaliserende samenleving en wat dat allemaal werkelijk betekent, ook voor onze eigen manier van denken en werken.

REDACTIONEEL | Lily Knibbeler

De kans om dat onderwerp verder te exploreren met en aan de hand van mensen die met dezelfde vraagstukken bezig zijn, nam ik dus graag aan.

We gaan in dit nummer dus kijken naar organisaties die in netwerken maatschappelijke waarde leveren, zoals het Netwerk Digitaal Erfgoed en Europeanana. We horen van Melanie Peters waarom polderen helemaal niet uit de tijd is, maar juist een voorwaarde voor een inclusieve digitale transitie. We denken met Bert Mulder mee over de ethische aspecten van die verandering. En van Hans Vermaak leren we waarom klein en meeslepend veranderen beter is dan proberen alles van bovenaf te bedenken.

Ik heb ervan genoten om zo weer meer perspectieven te krijgen op een onderwerp dat ons allemaal aangaat, hoe we de menselijke maat behouden en zinvol werk doen in een gedigitaliseerde wereld. Ik hoop dat dat voor jullie ook geldt.

Foto: Lauren Hillebrandt, KB Beeldstudio

11

Wisselcolumn

Vechten voor het Europese model

38

Standplaats

Washington

39

Liefhebberij

Archiefkok

40

Juridische kwesties

Online beeldmateriaal niet zomaar te hergebruiken

42

Lifehacking

Digitale hand-out

43

Column

Inkt, pixels en modder

FINSE ODE

Foto: Ugo Carmeni and Archinfo Finland

Sluit je ogen en reis af naar Finland. Waarschijnlijk denk je aan sauna's, Nokia of *death metal*. Kleine kans dat je een openbare bibliotheek voor je ziet. Daar gaat de tentoonstelling *Mind-Building* verandering in brengen.

Voor de Architectuur Biënnale Venetië 2018, die als thema *freespace* (openbare ruimte) heeft, is een stukje Finse bibliotheek naar Italië gehaald. De expositie *Mind-Building* laat niet alleen de veelzeggende historie van Finse bibliotheekarchitectuur zien, maar presenteert ook een toekomstbeeld van bibliotheken. Een van de bedenkers van deze tentoonstelling, Hanna Harris, maakt zich namelijk zorgen over het verdwijnen van gemeenschappelijke, openbare ruimtes. Die zijn volgens haar een belangrijk onderdeel van een inclusieve samenleving. Harris wil laten zien dat de Finse bibliotheken er hard aan werken om een broedplaats te zijn voor toegankelijk onderwijs, actief burgerschap en creatieve vrijheid.

Een centrale positie van bibliotheken in de Finse samenleving is volgens Harris niet enkel te verwezenlijken door een mooie gebouw neer te zetten; het zijn juist de bibliotheekmedewerkers die het instituut een ziel geven. Wie het Finse paviljoen op de Biënnale bezoekt, heeft dan ook grote kans rondgeleid te worden door een bibliothecaris uit het thuisland. *Mind-Building* is nog te zien tot en met 25 november. <

Johan van der Knijff

Onderzoeker Digitale Duurzaamheid
bij de Koninklijke Bibliotheek

Webarcheologie redt eerste Nederlandse webindex van cd-rom

In de nieuwe rubriek 'KB Onderzoekskroniek' beschrijven medewerkers van de afdeling Onderzoek van de Koninklijke Bibliotheek hun resultaten, trends & vondsten.

De Koninklijke Bibliotheek is onlangs begonnen met webarcheologie, oftewel het reconstrueren van oude websites. Daarvoor worden cd-roms, harde schijven en floppy's met de inhoud van websites opgespoord.

Hoe zag het Nederlandse web er vóór 2004 uit? Welke websites waren toen populair? Welke van die sites zijn intussen verdwenen en welke bestaan nog steeds? Net als de meeste andere nationale bibliotheken heeft de Koninklijke Bibliotheek (KB) een webarchief, waarin de belangrijkste websites van Nederland periodiek worden gearchiveerd. Omdat we pas in 2007 hiermee zijn begonnen, is het webarchief nu maar beperkt bruikbaar voor het beantwoorden van vragen over de vroege geschiedenis van het Nederlandse web.

Webarcheologie

Daarom zijn we recent gestart met *webarcheologie*: het reconstrueren van oude websites door offline dragers zoals cd-roms, harde schijven of floppy's met de inhoud van de websites op te sporen. Door de gegevens op de dragers veilig te stellen, kunnen we de websites reconstrueren en alsnog opnemen in het webarchief.

Een mooi voorbeeld hiervan is *NL-menu*, de eerste Nederlandse webindex die in 1992 werd opgericht door SURFnet, universiteiten en de KB. Vanaf midden jaren negentig werd *NL-menu* door de KB beheerd, maar in 2004 stopte die hiermee, waarna de site in vergetelheid is geraakt.

Reconstructie

Kort voor het einde in 2004 hebben de toenmalige beheerders de inhoud van *NL-menu* drie keer op een cd-rom gebrand. Met deze

schijfjes (die nog ergens in een stoffige kast bleken te staan) hebben we geprobeerd een reconstructie te maken van de site zoals die er in 2004 uitzag.

Hiervoor hebben we eerst de cd-roms uitgelezen. In eerste instantie leverden *alle* schijfjes hierbij leesfouten op. Geen verrassing, want zelfgebrande cd-roms zijn erg vergankelijk. Met speciale data-recoverysoftware (*ddrescue*) lukte het gelukkig om de data van één cd-rom volledig te redden. Door vervolgens de geredde data uit te serveren met een webserver konden we een lokaal werkende reconstructie van de site maken. Hier hebben we als laatste stap een 'webcrawler'-computerprogramma op losgelaten. Dit programma doorloopt alle onderdelen van de site en schrijft ze weg in een vorm die kan worden ingelezen in het webarchief.

Unieke bron

Met deze geslaagde reddingspoging is *NL-menu* veiliggesteld, en hebben (web)historici ook in de toekomst toegang tot deze unieke bron van informatie over de (relatief) vroege geschiedenis van het Nederlandse web. Hoog tijd om onszelf een nieuwe competentie aan te leren: webarcheologie. <

Verder lezen

Meer informatie over de reddingspoging van *NL-menu* is te vinden in onderstaande blogposts:

> Resurrecting the first Dutch web index: *NL-menu* revisited, tinyurl.com/yc4yh423

> Crawling offline web content: the *NL-menu* case, tinyurl.com/yaloasvf.

Omdat het webarchief alleen toegankelijk is vanuit de leesalen van de KB, is ook een publiek toegankelijke versie van het gereconstrueerde *NL-menu* gemaakt: www.kbresearch.nl/nl-menu/nl-menu/.

Edwin Mijsbergen Redacteur van IP en freelance
informatiespecialist

Duppen

Er zijn van die (werk-)woorden die in het kader van een project of traject gewoon even verzonnen worden. Deze zomer kwam op Twitter opeens het werkwoord 'duppen' voorbij, in een bericht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport. De letterlijke tweet: 'Digitaal informatie Uitwisselen tussen Patiënt en Professional, oftewel #duppen. Het moet net zo normaal worden als pinnen en appen. De patiënt kan zo altijd en overal bij zijn eigen medische gegevens. Want de toekomst is #digitaal.'

Ik begreep niet zo goed wie het woord had gemunt en waarom, en overwoog om het uit te gaan zoeken. Na een beetje googlen zonk de moed me echter in de schoenen. Ik belandde uiteindelijk bij het verslag van een jaarcongres van VIPP, een implementatieprogramma dat voluit Versnellingsprogramma informatie-uitwisseling patiënt en professional heet. De website van het programma meldt dat door het VIPP-programma ziekenhuizen, revalidatiecentra en categorale instellingen in drie jaar extra stappen kunnen zet-

ten om de patiënt toegang te geven tot de eigen medische gegevens.

Nu lijkt me dat er niets mis is met een serieus programma rondom dat thema, maar ik vond het lanceren van zo'n werkwoord door programmamensen behoorlijk ver gezocht overkomen. Toch waren de bedoelingen tijdens dat congres blijkaar serieus, want sindsdien zijn er door de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen zestien video's over duppen op YouTube gezet. De eerste twee, van kort na het congres, zijn samen zo'n duizend keer bekeken, de meeste andere niet meer dan dertig of veertig keer.

Drie maanden na het congres zijn er, voor een buitenstaander als ik, ook nog niet veel andere aanwijzingen dat het werkwoord aanslaat. In Google stuit je eerst op enkele bedrijven met de naam van Duppen, vervolgens op twee blogs over het bewuste congres. Misschien zegt dit alles helemaal niets en is het gebruik van het woord duppen over een tijdje gemeengoed, maar ik moet het nog zien. Een van die twee bloggers trouwens ook. Waarvan akte. <

Beeld: pixabay.com; bewerking Eric van den Berg

Cursusagenda VHIC Faculty

Waar u ook staat in uw carrière en wat uw ambities ook zijn. VHIC Faculty biedt de juiste leergang of cursus voor alle informatieprofessionals. Toch liever een opleiding op maat? Informeer dan naar de mogelijkheden voor onze incompany opleidingen.

Leergangen

Leergang Informatiebeheerder Start 31 oktober 2018 (13 dagen)	€ 3.950
Leergang Adviseur Recordmanagement Start 2 november 2018 (15 dagen)	€ 4.250
Leergang Recordmanager Start 5 maart 2019 (17 dagen)	€ 4.450

Cursussen

Privacy en bescherming van (persoons)gegevens 30 oktober 2018	€ 495
Toepassing gemeentelijke selectielijst 2017 1 november 2018	€ 495
Big Data voor de informatieprofessional 12 en 19 november 2018	€ 795
De AVG implementeren met het Model-DSP 19 november 2018	€ 495
NEN-ISO 15489-1 voor informatiemanagement 19 en 26 november 2018	€ 495
Toepassing van archiefselectie 27 november, 4 en 18 december 2018	€ 995
SharePoint als middel voor digitaal samenwerken en archiveren 23 en 30 november 2018	€ 895

**Bekijk het volledige
opleidingsaanbod op
vhic.nl/opleidingen**

bron van vernieuwing

info@vhic.nl | 070 319 41 84 | www.vhic.nl

Het Consortium of European Research Libraries (CERL) is dé netwerkorganisatie die de belangen van het historische boek behartigt. Hier ontmoeten collega's elkaar die zich bezighouden met erfgoedcollecties.

Marieke van Delft
Conservator Oude Drukken
bij de Koninklijke Bibliotheek

Hoeder van het historische boek

Het moderne fysieke boek lijkt het als informatiedrager langzaam maar zeker af te leggen ten opzichte van het digitale boek. Maar kan een digitale kopie een fysiek boek vervangen? Bij een digitale kopie gaat immers de materialiteit van het boek verloren. Allerlei elementen die onderzocht worden aan oude boeken zoals de boekband, het papier, de opbouw van het boek, het vroegere gebruik en de herkomst verdwijnen. Daarom is een digitale versie voor erfgoed zeker geen vervanging. Als er één organisatie is die hiervan is doordrongen, is dat het Consortium of European Research Libraries (CERL) (www.cerl.org). CERL werd in 1992 opgericht als behartiger van de belangen van het historische boek. Het is een samenwerkingsverband van bibliotheken met belangrijke Bijzondere Collecties in Europa en sinds kort ook daarbuiten. Momenteel zijn 274 bibliotheken lid van CERL, zelfstandig of via een groepslidmaat-

schap. In Nederland is een twaalftal bibliotheken met erfgoedcollecties betrokken via een clusterlidmaatschap van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Expertise ontwikkelen

CERL houdt zich bezig met het ontwikkelen en delen van expertise over het gedrukte en handgeschreven erfgoed van bibliotheken met grote en kleinere erfgoedcollecties. En daarin is CERL uniek – zeker nu LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche) zich meer en meer richt op digitalisering en de erfgoedpoot heeft overgedragen aan CERL. CERL is een netwerkorganisatie waarin mensen die zich bezighouden met erfgoedcollecties elkaar ontmoeten. Ook wisselen ze kennis uit over ontwikkelingen omtrent Bijzondere Collecties, zoals behoud, ontsluiting, digitalisering en veiligheid.

Maar dat niet alleen. CERL ontwikkelt ook diensten voor de internationale gemeenschap, zoals de Heritage of the Printed Book Database (HPB) met beschrijvingen van gedrukte erfgoedcollecties, de CERL Thesaurus, een authority file op dit terrein, de Material Evidence in Incunabula-database (MEI) (zie IP 1/2018) en gegevens over *provenance* onderzoek. Daarnaast worden belangrijke internationale databases gehost, zoals de Incunabula Short Title Catalogue.

Kennisuitwisseling

Deze diensten zijn concreet. Maar minstens zo belangrijk is de kennisuitwisseling. Ieder jaar organiseert CERL een algemeen internationaal congres zoals in 2017 in Amsterdam over museumbibliotheken en in 2018 in Venetië over het boek in de vijftiende eeuw. Afgevaardigden van de aangesloten bibliotheken ontmoeten elkaar tweemaal per jaar voor kennisuitwisseling en overleg, en kunnen tussentijds samenwerken in verschillende CERL-werkgroepen. Jaarlijks kent CERL beurzen toe om jonge bibliothecarissen en onderzoekers aan te moedigen een kortlopend project bij een van de CERL-leden uit te voeren. En ten slotte is het Security Network ondergebracht bij CERL, waarin informatie uitgewisseld wordt over het borgen van de veiligheid van de collectie. Op al deze manieren wil CERL ertoe bijdragen dat ons handgeschreven en gedrukte erfgoed beschikbaar zal blijven voor toekomstige generaties.

Foto: Koninklijke Bibliotheek

GO opleidingen

Cursusagenda oktober - november 2018

18/10	INFORMATIESTRUCTUREN	GAAT ZEKER DOOR
18/10	OPLEIDING INFORMATIESPECIALIST	GAAT ZEKER DOOR
25/10	GRIP OP ONGEDEELDE INFORMATIE	*NIEUW*
26/10	INSTRUCTIEVAARDIGHEDEN	
06/11	DIGITALE JURIDISCHE INFORMATIE ZOEKEN	
07/11	INTERNET RESOURCES	
09/11	AUTEURSRECHT (BASIS)	GAAT ZEKER DOOR
09/11	ZOEKEN IN GESTRUCTUREERDE DATABASES	
09/11	WET- EN REGELGEVING VOOR DE (DIGITALE) INFORMATIEHUISHOUDING	
09/11	HAAL MEER UIT SHAREPOINT	
15/11	EFFECTIEF 1 OP 1 GESPREKKEN VOEREN	
15/11	KWALITEITZORG	GAAT ZEKER DOOR
16/11	MANAGEMENT VAN DIGITAAL ERFGOED	
19/11	MINDMAPPING	
20/11	KLANTGERICHT COMMUNICEREN EN ADVISEREN	
22/11	PRIVACY & DIGITAAL GEGEVENSBEHEER (AVG)	GAAT ZEKER DOOR

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

IP

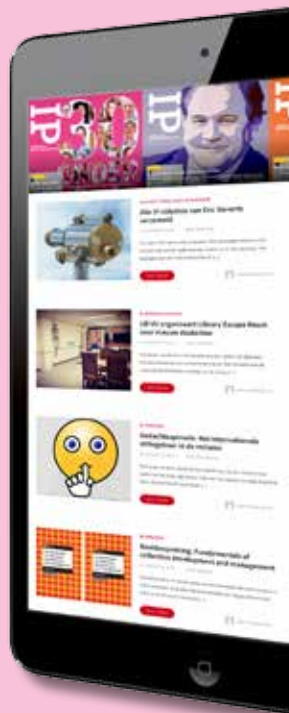
vakblad voor
informatieprofessionals

IP kun je
ook
**online
lezen**

De jaar-
gangen
2012-2017
zijn full-text
en als pdf
te lezen.
Plus de
reeds
verschenen
edities
van 2018*

* De laatste negen verschenen edities van IP zitten achter een 'slotje'. Abonnees via Aboland hebben inloggegevens toegestuurd gekregen. Abonnees via de KNVI loggen in via Mijn.KNVI.nl.

www.informatieprofessional.nl

NIEUWS | van de redactie

Q&A MET SARAH COOMBS

Foto: Eva Zeilstra-Bosman

Sarah Coombs werkt als Adviseur Research Support bij hogeschool Saxion. Ze doet een promotieonderzoek naar een nieuw instrument dat de maatschappelijke impact van onderzoek in het hbo moet evalueren.

Na het afronden van je promotieonderzoek ben je straks een scientomatrician. Wat is dat?

'Een scientomatrician houdt zich bezig met het analyseren en evalueren van onderzoek, technologie en innovatie. Evalueren van maatschappelijke impact valt hieronder.'

Hoe kwam je ertoe een instrument te ontwikkelen dat specifiek de maatschappelijke impact van onderzoek in het hbo evalueert?

'Er is op dit moment geen complete tool beschikbaar die voor het hele hbo de inhoudelijke impact van toegepast onderzoek kan evalueren. Er zijn wel instrumenten die de impact van onderzoek op verschillende niveaus kunnen evalueren, maar helaas vooral kwantitatief of voor fundamenteel onderzoek. Dat zegt ons alleen iets over de *hoeveelheid* onderzoek die er gedaan is. Niets over de *inhoudelijke* impact die het op de maatschappij heeft. Hbo-instellingen zijn er met hun toegepaste opleidings- en onderzoeksprogramma bij uitstek om antwoord te geven op maatschappelijke vraagstukken. Ze ontleen er hun bestaansrecht aan.'

Bestaat er een evaluatiemodel voor het meten van de impact van universitair onderzoek?

'Er zijn verschillende universitaire

modellen, maar als het gaat om evalueren van maatschappelijke impact van toegepast onderzoek, dan voldoen deze traditionele modellen niet. Ze gaan voorbij aan de grillige en steeds veranderende context waarbinnen toegepast onderzoek plaatsvindt.'

Hoe kan het evaluatiemodel straks worden ingezet en welke rol speelt de informatieprofessional daarbij?

'We nemen de onderzoeker en zijn onderzoek als uitgangspunt voor het ontwikkelen van een model. We werken daarbij echt vanuit de praktijk. Uiteraard spelen subsidiënten en de Vereniging Hogescholen ook een rol. Een scientomatrician werkt, overal ter wereld, vaak in en voor bibliotheken. De bibliotheek is immers de verbindende schakel in onderzoeksondersteuning. Informatieprofessionals in het hbo spelen een steeds grotere rol in dit proces. Ook ondersteunen ze in belangrijke mate het evaluatieproces van onderzoek door output te archiveren, te metadateren, de FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable)-principes daarbij te bewaken en open science mede mogelijk te maken. Zo dragen informatieprofessionals er direct aan bij de maatschappelijke impact van hbo-onderzoek te vergroten. Ze scheppen er de voorwaarden voor.'

<

Vechten voor het Europese model

We kunnen elke dag wel hoofdschuddend kijken naar weer een nieuwe ontwikkeling uit het Witte Huis van Trump. Geen dag zonder tweet die we uitgebreid becommentariëren – de kranten staan vol van analyses over het Trumpiaanse model. Maar intussen dreigen we uit het oog te verliezen hoe China een volledig alternatief model bouwt, tegenover de naoorlogse wereldorde waarin liberale democratie centraal stond.

Autoritair gezag neemt de plaats in van de democratie als leidraad in veel Aziatische en Afrikaanse landen. Protectionisme in een nieuw jasje wint terrein. Die visie is voor veel buitenlandse regimes een aantrekkelijker alternatief dan het naoorlogse westerse model, waar de vrije markt, eerlijke concurrentie en aandacht voor (digitale) mensenrechten centraal staan.

China blinkt uit in langetermijnplannen. Dat is geen nieuws voor een communistisch land. Wat wel nieuw is, is dat wat er in China gebeurt ons steeds meer raakt. In een wereldwijde markt, waar bedrijven graag gebruikmaken van goedkope Chinese arbeid, kan Europa alleen zijn mannetje staan als we bedrijven hebben die winst maken met unieke knowhow. En laat China's ambitieuze protectionistische strategie ('Made in China 2025') er nu net op gericht zijn om Amerikaanse en Europese hoogtechnologische sectoren uit de markt te concurreren. Dat zien we bijvoorbeeld op het vlak van computerchips, robots, vliegtuigbouw en medische apparatuur. Met een mix van finan-

Foto: Bram Belloni

'Markttoegang voor Europese bedrijven op de Chinese markt is alleen toegestaan als ze hun kennis overdragen'

Marietje Schaake
Europarlementariër voor D66 sinds 2009

ciële staatssteun voor Chinese bedrijven en strategische overnames van westerse bedrijven, timmert China aan de weg. Markttoegang voor Europese bedrijven op de Chinese markt is alleen toegestaan als ze hun kennis overdragen, en kunstmatige intelligentie is een absolute prioriteit. Tellen we alle ontwikkelingen bij elkaar op, dan moeten er rode

waarschuwinglampjes gaan branden.

In Europa moeten we de wereldwijde ontwikkelingen gebruiken om richting te kiezen en vaart te maken. We hebben geen tijd te verliezen om onze krachten te bundelen, en een Europese kunstmatige intelligentie-strategie uit te rollen. Een Europese CERN voor kunstmatige intelligentie.

Ook moeten we een effectief Europees buitenlands beleid hebben waarin een Europese cybergezant ervoor zorgt dat een open en veilig internet centraal komt te staan in het Europese veiligheids- en handelsbeleid. In de Europese diplomatie wordt cyberveiligheid nog steeds te vaak achtergesteld. Dat moet snel veranderen. En samen met gelijkgestemden moeten we een effectief buitenlands beleid voeren dat erop gericht is om de waarden en belangen van de naoorlogse Trans-Atlantische relatie te verstevigen.

De strijd om welk model dominant zal worden – het Trumpiaanse, het Chinese of het Europese – heeft veel invloed op de levens van mensen, online en offline. Ik ben ervan overtuigd dat liberale democratie, waarin mensen en hun rechten centraal staan, het beste systeem is om onze kwaliteit van leven te behouden. We moeten bereid zijn erin te investeren en ervoor te vechten. <

Lily Knibbeler:

'Het is onze grootste opdracht om onszelf onderweg steeds opnieuw uit te vinden'

We leven en werken in een vernetwerkte informatiesamenleving, zegt Lily Knibbeler, algemeen directeur van de Koninklijke Bibliotheek én gashoofdredacteur van deze IP-editie. Wat betekent dit voor de opdracht, missie en positionering van de KB?

Al tijdens haar studietijd wist Lily Knibbeler dat ze meer een 'bouwer' dan een wetenschapper was: iemand die met anderen iets voor elkaar wil krijgen dat van belang is. 'Hoewel ik het lesgeven heel leuk vond, wist ik dat ik niet altijd in de wetenschap zou blijven werken,' aldus Knibbeler. Maar na een studie Geschiedenis en een fellowship aan Harvard University wilde ze toch nog graag een proefschrift schrijven: ze promoveerde op crisismanagement in de Griekse oudheid.

Bouwen kon ze meer bij het Prins Bernhard Cultuurfonds, waar ze vervolgens terecht kwam. 'Ik vond het een mooie plek om het culturele en wetenschappelijke veld in Nederland te leren overzien en te ontdekken hoe al die verschillende instellingen en organisaties functioneerden.' Bij het Cultuurfonds hield ze zich ook bezig met het opzetten van een beursprogramma voor een

studie in het buitenland: 'Niets leuker dan mogelijkheden te creëren voor jonge, talentvolle mensen met een droom.' De kans om managementervaring op te doen kreeg Knibbeler bij de Koninklijke Bibliotheek, waar ze door een toevallige samenloop van omstandigheden aan de slag ging. 'Ik heb geen ongericht leven,' benadrukt ze, 'maar ook geen uitgestippeld pad. De lijn is dat ik graag waarde wil toevoegen aan iets waar ik in geloof. Dat is voor mij heel erg belangrijk.' Inmiddels werkt Knibbeler alweer bijna een decennium bij de KB, waarvan de laatste paar jaar als algemeen directeur.

Wat is een van de belangrijkste vaardigheden van een directeur in dit huidige tijdsgewricht?

'Verbinden! En dan zowel binnen als buiten je eigen organisatie. Dat is een kracht die nu echt nodig is, die hoort bij deze tijd. En daarnaast is een open, nieuwsgierige geest en de bereidheid

'Wat we met z'n allen nodig hebben om in een vernetwerkte samenleving doelen te bereiken is verbinden in plaats van te slim af zijn'

Ronald de Nijs
Eindredacteur van IP

om iedere dag te leren, een onmisbare eigenschap.’

Wat versta je onder het verbinden?

‘Als je waarde wilt toevoegen, moet je beginnen met luisteren. Pas dan kun je samen gaan bouwen aan gezamenlijke doelen. Dat is verbinden.’

Stel dat je huidige functie tien jaar eerder op je pad was gekomen?

‘Dan had ik niet op deze stoel gezeten. Dan was ik niet rijp geweest, maar de organisatie ook niet. Juist deze tijd waarin je een breed handelingsperspectief moet hebben en niet alles op dezelfde manier meer regelt, maakt het bijzonder om nu directeur te zijn. Daarin kan ik als “lerende verbinder” waarde toevoegen. Maar er komt een tijd dat andere mensen weer andere dingen kunnen bieden die de KB op dat moment nodig heeft.’

Deze tijd kenmerkt zich door de toenemende vernetwerking?

‘Samenwerking wordt steeds meer gezien als de weg die voor organisaties meer oplevert dan geïsoleerd werken of elkaar zelfs beconcurreren. Daar komt nog eens de ICT-component bij, die ongekend veel kansen voor samenwerking biedt. Maar daardoor wordt samenwerking tegelijkertijd ook wel minder vrijblijvend.’

Is er een verschil tussen samenwerken en samenwerken in een netwerk?

‘Het laatste is in mijn optiek iets anders. Als je samenwerkt in een netwerk, stem je je activiteiten meer op elkaar af. Dat betekent ook dat je niet alles meer zelf doet. Je richt je echt op elkaar voor een langere termijn dan in een gewone samenwerking en doet dat op grond van duurzame gezamenlijke doelen. Je organiseert met elkaar bijvoorbeeld gedeelde ICT-voorzieningen. Je neemt dan echt allemaal je verantwoordelijkheid ook naar elkaar: er zit “lotsverbondenheid” in die samenwerking.’

Deze samenwerking is veel intensiever?

‘Ja, en spannender. Het verschilt van hoe we vroeger over samenwerking spraken. Het gaat nu meer dan ooit om vertrouwen, om elkaar ook iets gunnen, om vanuit het gezamenlijke te denken, in plaats van alleen vanuit het eigen institutionele belang. Het gaat

ook echt om het durven loslaten van aloude zekerheden.’

Hoe werkt dat in de praktijk?

‘Met vallen en opstaan.’

Kun je dat toelichten?

‘Ik heb niet de wijsheid in pacht, maar ik zie dat de traditionele, hiërarchische manier van intern aansturen en je eigen organisatie naar buiten toe vooral groot en sterk willen laten lijken geen solide basis biedt. Wat we met z’n allen nodig hebben om in een vernetwerkte samenleving doelen te bereiken is verbinden in plaats van te slim af zijn, is aanpassend vermogen, flexibiliteit, onderzoekend vragen in plaats van de bekende weg en de oude, vertrouwde antwoorden. En dat is helemaal niet zo eenvoudig. Zeker niet voor directeuren.’

Heb je een voorbeeld van die vernetwerking?

‘Dat is voor mij het Netwerk Digitaal Erfgoed, het netwerk waarin alle erfgoedinstellingen in Nederland een stelsel van landelijke voorzieningen en diensten ontwikkelen voor het verbeteren van de zichtbaarheid, bruikbaarheid en houdbaarheid van digitaal erfgoed.’

Je hebt zelf flink je schouders onder het NDE gezet?

‘Ik had echt het gevoel: hier hebben we iets beet. De verschillende silo’s – bibliotheek, archief, et cetera – dragen daarin allemaal bij aan een grotere maatschappelijke waarde. Het gaat om het bewustzijn dat je niet meer op je eigen collectie gaat zitten, je collectie niet meer “afschermt”, maar in afstemming met elkaar opbouwt en in afstemming met wat mensen nodig hebben beschikbaar stelt. Dat doen we met elkaar (boveninstitutioneel) en met gebruik van digitale mogelijkheden. We hebben hierin met elkaar afgesproken dat we onze eigen collecties voortaan op dezelfde manier bruikbaar maken, zodat de klanten er op een veel betere manier mee aan de slag kunnen. Om dat te bewerkstelligen en het netwerk te versterken, moeten we als organisaties onze eigen activiteiten laten aansluiten op de uitgangspunten van het NDE.’

Ook jullie nieuwe informatievisie gaat uit van die netwerkgedachte?

‘Maatschappelijke waarde houdt voor de KB in dat we impact hebben, dat we het leven van mensen... mag ik zeggen: verrijken?’

‘We hebben een informatievisie opgesteld, die ervan uitgaat dat de KB een knooppunt in het informatienetwerk is. Dat betekent niet meer een traditionele, solistische IT-benadering, maar het denken in knooppunten en verbindingen om je IT-functie vorm te geven. Een klein voorbeeld is dat we de web-service van het Instituut voor Nederlandse Lexicologie (INL) gebruiken om de zoekacties in Delpher op woordvariaties in het verleden mogelijk te maken (oude spellingswijzes, zoals *waereld* naast *wereld*). We combineren de kracht van het INL (geschiedenis van woorden) met wat wij goed kunnen (tekst beschikbaar stellen) om voor klanten meerwaarde te leveren.’

De digitale transformatie van de samenleving hangt samen met die netwerkgedachte?

‘De digitale transformatie en de vernetwerking zijn op zich geen nieuwe ontwikkelingen meer, wel ontwikkelingen waartoe we ons als KB heel bewust willen verhouden. Het raakt de kern van ons werk op een heel fundamentele manier, en biedt enorm veel kansen. Vroeger ging je naar de bibliotheek om een boek te lenen, en dat is niet eens zo heel lang geleden. Toen ik in 2008 bij de KB ging werken, was dat vooral de manier waarop we hier het publiek bedienden; er waren zo’n 20.000 pashouders. We zijn inmiddels tien jaar verder en we bereiken met onze digitale diensten maar liefst 20 procent van de Nederlandse bevolking boven de 16 jaar. Dat is *mind blowing*.’

Hoe stoom je je als organisatie klaar om blijvend op die digitale ontwikkelingen te reageren?

‘Dat is een vraag die me nu erg bezighoudt. De mindmap die ik de IP-redactie dit voorjaar stuurde toen jullie mij vroegen als gasthoofdredacteur, bevatte de grote onderwerpen die mij bezighouden in dit kader, en die ik graag in dit nummer verder wilde onderzoeken: wat voor type organisatie past bij deze ontwikkelingen, welke kennis en competenties hebben we nu nodig, maar ook, en misschien nog wel belangrijker, wat betekent die vernetwerkte informatiesamenleving voor onze opdracht, onze missie en positionering, onze rol in de

samenleving, wat betekent die voor de relatie met klanten/gebruikers, met samenwerkingspartners of met leveranciers, maar ook: wat betekent die informatiesamenleving voor mensen die daardoor meer en meer buitenspel komen te staan? En: hoe kijkt een “digital native” naar al die traditionele scheidslijnen en kaders waarin wij nog gewend zijn te denken en te handelen?’

De digitale transformatie is vooral ook een mentale transformatie?

‘Digitaal denken en werken is echt een andere tak van sport en organisaties die het ook zo beschouwen zijn effectiever. En daarom benadruk ik ook de waarde van vragen, van dat lerende en onderzoekende: het is onze grootste opdracht om onszelf onderweg opnieuw uit te vinden, en niet één keer, maar continu. En ik zoek naar manieren om die noodzakelijke wendbaarheid, dat onderzoekende en lerende, in een praktisch handelingsperspectief te plaatsen. Design thinking, een methodologie die gebruikt wordt om problemen op te lossen, kan bijvoorbeeld een manier zijn om als organisatie wendbaarder met je werk om te gaan en flexibeler te worden.’

Hoe blijft de KB relevant in dit tijdsgewricht?

‘In ons beleidsplan 2015-2018 stond de klant centraal. Die klant zetten we nog steeds centraal, maar we gebruiken nu de bredere term *maatschappelijke waarde*. Want inmiddels snappen we dat we met die klant ook nog veel meer samen zullen gaan doen. We blijven streven naar gebruiksgemak en service die past bij het “klant”-frame, maar we zien onszelf steeds meer als een partner in maatschappelijke ontwikkeling. We leveren niet meer alleen diensten, maar worden ook samenwerkingspartner van gebruikers, bijvoorbeeld in de ontwikkeling van een tekstuele infrastructuur van de geesteswetenschappen (CLARIAH).’

Wat houdt voor de KB maatschappelijke waarde in?

‘Dat we impact hebben, dat we het leven van mensen... mag ik zeggen: verrijken? We willen een bijdrage leveren om Nederland slimmer, vaardiger en creatiever te maken. Dat blijven abstracte woorden, maar met de veelheid

‘Digitaal denken en werken is echt een andere tak van sport’

van dingen die we – samen met onze netwerken – doen is het moeilijk om dat als beginsel concreet te maken. Ik noem maar even het voorbeeld van de zeventigplusser die nu zelf digitaal zaken kan doen met de overheid, de scholier die blijft met lezen dankzij de Vakantiebib, de wetenschapper die dankzij de grote digitale tekstcollecties van de KB vernieuwend onderzoek kan doen en de cabaretier die dankzij Delpher ontdekt dat zijn opa specerijen verkocht in Jakarta.’

Dat vereist ook een andere mindset?

‘Absoluut. Al je vertrouwde werkwijzen en processen, je hele denkparadigma moet je aanpassen. Het betekent bijvoorbeeld dat we een boek niet meer bewaren omdat het een boek is, maar omdat je gelooft in het feit dat boeken impact hebben op de levens van mensen als ze er mee in aanraking komen. Dat is wat wij de kracht van het geschreven woord noemen. We willen mensen zoveel mogelijk in aanraking laten komen met dat waar wij voor staan. En garanderen dat dat in de toekomst ook zal kunnen, op manieren die dan effectief zijn.’

Terug naar die maatschappelijke waarde. Heeft de integratie van de KB met de openbare bibliotheek-sector als een katalysator gewerkt om hier sterker op in te zetten?

‘Eind 2014 werd de bibliotheekwet aangenomen en werd de digitale openbare bibliotheek belegd bij de KB. Naast deze taak kregen we de zorg voor versterking van het netwerk van openbare bibliotheken en de verantwoordelijkheid voor het stelsel van voorzieningen voor mensen met een leesbeperking. Dat heeft beslist als katalysator gewerkt.’

Door die integratie is het speelveld van de KB veel groter geworden?

‘Natuurlijk. Kijk, als nationale bibliotheek heb je van oudsher een speciale taak in het behouden van gepubliceerd erfgoed, en dan is het niet gek dat je denkt dat dat meteen de legitimatie van je bestaan is. Punt. En dat je verder doet wat je moet doen en als mensen gebruik maken van je diensten, dan is dat fijn. Dit hebben we radicaal omgedraaid. We doen nog steeds wat we als nationale bibliotheek moeten doen,

maar heel veel van wat we doen, doen we vanuit het beginsel dat we daarmee relevant willen zijn voor en met anderen. Dat we met wat wij te bieden hebben waarde kunnen toevoegen, bijvoorbeeld met datasets voor mensen die algoritmes bouwen of met programma’s die openbare bibliotheken ondersteunen bij leesbevordering en basisvaardigheden.’

Heeft die integratie van de KB een nieuwe organisatie gemaakt?

‘Ja. Door die bredere blik en dankzij die nieuwe taken, en ook dankzij nieuwe collega’s die bij ons binnen zijn gekomen, hebben we nu een heel ander soort expertise in huis gekregen, bijvoorbeeld op het gebied van educatie of informatiebeleid. Dankzij de integratie is er vooral ook een nieuwe drive en nieuwe energie ontstaan.’

Zie je soortgelijke ontwikkelingen bij andere nationale bibliotheken?

‘Alle nationale bibliotheken zijn bezig met nieuwe ontwikkelingen, zeker ook op digitaal gebied, maar ik denk dat wij door die integratie met de openbare bibliotheek-sector wel harder gaan in ons denken over onze rol in de samenleving. We voelen ons verwant met wat er in Noorwegen – en ook in de rest van Scandinavië – gebeurt. Daar is de samenwerking met de openbare bibliotheken al langer gaande, een samenwerking die in Noorwegen weliswaar stapsgewijs plaatsvond. Bij de KB was het meteen één grote stap.’

En als je kijkt naar die maatschappelijke waarde?

‘Nog niet alle nationale bibliotheken rukken op naar het midden van de samenleving – misschien is dat een groot woord, maar in elk geval richting dat midden. Op veel plekken blijven ze nog aan de zijlijn, meer gericht op toekomstig gebruik dan op hoe het geschreven woord nu relevant kan zijn voor het vormen van je persoonlijkheid en je mening.’

Tot slot: hoe belangrijk is het netwerkdenken in het vergroten van die maatschappelijke meerwaarde?

‘Enorm! Dat is niet te onderschatten, dat is dé manier. Om al die uitdagingen en kansen te benutten en waarde toe te voegen voor *iedereen*. Dat is de kracht van het netwerk.’

SMART HUMANITY 2018

daar moet je bij zijn!

Donderdag
13 december
2018, EYE
Amsterdam

SMART HUMANITY, powered by KNVI,
is HET event waar je 24 uur lang
alles hoort over vijf thema's:

- Smart GLAM
(Galleries, Libraries, Archives, Musea)
- Smart Me & Ethiek
- Smart Mobility
- Smart Industries
- Smart Cities

Uniek 24-uursprogramma
Daar wil jij toch bij zijn? Een hele
nacht, dag en avond gevuld met tal
van lezingen over dé onderwerpen
die momenteel hot topic zijn binnen
ons vakgebied!

Vanaf middernacht vindt bovendien
24 uur lang een hackaton plaats.

Zie, beleef, voel en praat mee!

Hoofdsponsor:

Meld je nu aan voor dit unieke 24-uursevent
met een passe-partout!

www.smarthumanity2018.knvi.nl

Ethiek veronderstelt beter begrijpen, dan pas beter handelen

Hoe te handelen in de netwerksamenleving is een urgent en steeds vaker terugkerend thema – denk aan privacy, nepnieuws, de uitdagingen van kunstmatige intelligentie of Sesame Credit in China. Proactief goede oplossingen kunnen vormgeven betekent: onze reflectie beter organiseren.

Vaak worden burgers, overheid, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven door de netwerksamenleving verast. Uber, Airbnb of *peer to peer lending* ervaren we als disrupties waarop we nauwelijks een antwoord hebben. Het laat zien dat we ons moeilijk kunnen voorbereiden op ontwikkelingen die nog moeten komen. ‘Je begrijpt het pas als je het ziet,’ zou Cruijff zeggen. Termen als ‘netwerksamenleving’, ‘kennissamenleving’ en ‘informatiesamenleving’ zijn verleidelijk in hun eenvoud en worden als vanzelfsprekend gebruikt door bestuurders, beleidsmakers in beleidsstukken en plannen en door journalisten in artikelen. Het lijkt een paradox: we werken in en aan een netwerksamenleving, terwijl ‘we niet weten waar we het over hebben’. Lastig wanneer we een vitale, digitale samenleving willen creëren, terwijl ethische consequenties steeds sneller duidelijk worden. Kunnen we ons wel permitteren om steeds reactief en achteraf te denken in plaats van proactief? Moeten we niet vragen hoe de komende participatiesamenleving een uitdrukking van de netwerksamenleving wordt? Of wat betekent het als een innovatiemanager van een grote zorgverzekeraar zegt: ‘De ziekenhuizen die over vijftien jaar nog bestaan, zijn de ziekenhuizen met de beste digitale

infrastructuur’. Of hoe wordt de relatie tussen burgers en hun overheid veranderd door een netwerksamenleving? Wat *is* een netwerksamenleving eigenlijk?

Dat we dergelijke vragen weinig stellen, maakt ons kwetsbaar. We moeten ontwikkelingen beter doordenken om verantwoord vorm te kunnen geven aan sociale en maatschappelijke instituties voor een vitale (netwerk)samenleving. Niet alleen theoretisch, filosofisch, bestuurskundig of sociologisch, maar ook in praktische termen zodat ze bruikbaar worden voor mensen die dagelijks vormgeven aan bibliotheken, gemeenten, instellingen voor zorg of welzijn of de industrie.

Uber en Airbnb leidden tot angst dat dit ook andere domeinen te wachten zou staan. Maar betere analyse laat zien dat die ontwikkeling slechts ontstaat wanneer zowel de middelen (auto’s, kamers) als de behoefte (vervoer of elders wonen) en het vermogen daarmee om te gaan (auto besturen, kamer verhuren) alle generiek voorhanden zijn. Alleen in dergelijke situaties kan een digitale infrastructuur die partijen direct met elkaar verbindt, zorgen voor een disruptie. Dus hoeven we dergelijke ontwikkelingen niet op dezelfde wijze te verwachten in de zorg, de rechtspraak of het onderwijs. Dergelijke functionele analyses zijn te vinden in het discours in de sociale wetenschappen, maar worden onvoldoende vertaald naar praktisch gebruik in beleid en samenleving. Het is tijd onze processen van reflectie zo in te richten dat ze sneller bruikbaar zijn om passende ethische keuzes te kunnen maken wanneer we vormgeven aan onderwijs, zorg of openbaar bestuur. <

Bert Mulder

Bert Mulder was tot voor kort lector informatie, technologie en samenleving aan de Haagse Hogeschool

‘We moeten ontwikkelingen beter doordenken om verantwoord vorm te kunnen geven aan sociale en maatschappelijke instituties voor een vitale (netwerk)samenleving’

Laveren tussen platform en netwerk

Harry Verwayen
Executive Director van
Europeana Foundation

Vele Europese archieven, bibliotheken en musea delen in Europeana cultureel erfgoed. Naast het beheersbaar houden van die productieketen fungeert Europeana ook als katalysator van vernieuwing. Beide taken vragen elk om een ander organisatie-model. Hoe gaat dat samen?

Digitale transformatie roept in eerste instantie beelden op van scanners, server stacks en routers, maar als je erover nadenkt is transformatie een heel existentieel veranderingsproces: een waarbij rupsen in vlinders kunnen veranderen. Bij Europeana nemen we die term heel serieus. Onder ons motto *'we transform the world with culture'* denken wij na over hoe ons digitale culturele erfgoed een rol kan spelen in dit proces van maatschappelijke transformatie. En staan we stil bij hoe wij ons als organisatie moeten gedragen om daar ook in de toekomst succesvol in te zijn.

Dat is ingewikkeld: aan de ene kant hangt het succes van Europeana af van de mate waarin we de waardeketen van digitalisering tot beschikbaarstelling optimaliseren, een vrij klassiek productieproces waar een functionele organisatie bij past. Aan de andere kant treden wij op als katalysator van vernieuwing en moeten we snel kunnen inspelen op nieuwe mogelijkheden die zich voordoen. Dit vereist een meer flexibele organisatievorm waarbij het netwerk een centrale rol speelt. Dit roept de vraag op: hoe rijmt zich dat?

Een politiek project

Om deze problematiek goed te begrijpen moeten we terug naar onze roots.

Europeana is ontstaan als een politiek-ideologische tegenbeweging toen Google in 2005 alle grote bibliotheken in Europa onder de scanner wilde leggen. Alles in één keer gratis digitaal beschikbaar. Klonk goed. Maar de handreiking aannemen zou in feite betekenen dat Europa zijn cultureel erfgoed zou overdragen aan een (Amerikaanse) private onderneming: de waarde zit voor hen uiteindelijk in het controleren van de gebruikersdata. Hier verzette de sector zich terecht tegen en dit leidde uiteindelijk tot een verzoek van zes staatshoof-

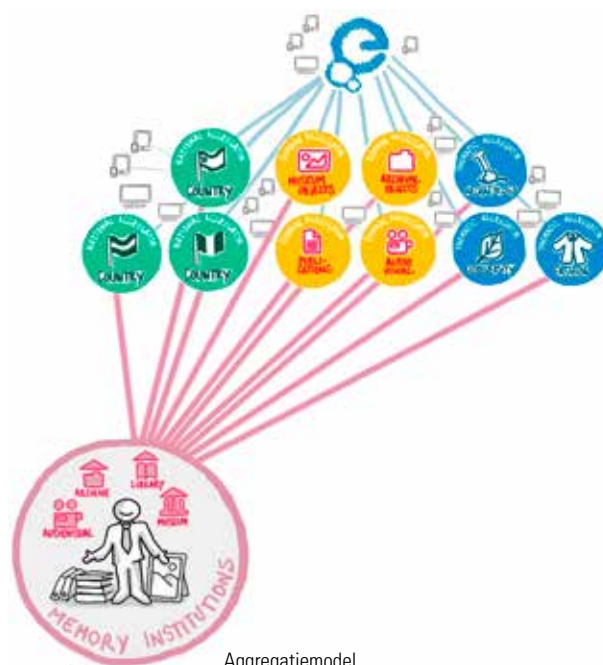
'Het is onvermijdelijk om te investeren in een toekomst waarbij het netwerk centraal staat'

den aan de EU. Uit dit politiek manifest kwam een paar jaar later de portal europeana.eu voort.

Deze achtergrond is belangrijk omdat dit ook direct het organisatie-model dicteerde: Europeana Foundation werd opgezet als trekker van het initiatief, waarbij het ging samenwerken met een scala aan aggregatoren die de relaties met de culturele instellingen onderhielden. Dit hiërarchische model, ondersteund door politieke commitment van de lidstaten en een flinke bak EU-geld, zou behoorlijk succesvol blijken. In 2018, 10 jaar later, leveren bijna 4000 instituten hun gedigitaliseerde data aan Europeana en kan je op de website 50 miljoen objecten vinden, van *De Nachtwacht* tot geannoteerde partituren van Mozart.

Uitdagingen

Maar Europeana was van meet af aan meer dan een productielijn die opgezet en geoptimaliseerd moest worden. Het vroeg ook om een datamodel dat de bestaande modellen uit de verschillende sectoren kon overstijgen. En er moesten compromissen gesloten worden over de representatie van de data op de website. Wellicht het meest ingrijpend waren de keuzes over de auteursrechtelijke posities. Er was van meet af aan een sterk gedeeld geloof dat Europeana gebaseerd moest zijn op 'open' principes. Maar om alle partners te laten committeren aan een contract waarbij de metadata

onder CC0 (publiek domein) beschikbaar gemaakt wordt, dat was andere koek. Al vrij vroeg in het proces zijn we europeana.eu gaan ombouwen van een portal waar je mooie plaatjes kan vinden naar een platform waar je uitgenodigd wordt om zelf iets met de content te doen. Maar dat ging uiteraard niet vanzelf: hiervoor moest draagvlak gewonnen worden.

Van platform naar netwerkorganisatie

Hoe kom je, snel, tot oplossingen voor dergelijke problemen? Hiervoor bood het netwerkmodel uitkomst. Omdat Europeana gewend was te werken met projecten, ontstond er op vrij natuurlijke wijze een netwerk van gemotiveerde professionals die zich in wilden zetten voor Europeana. Dit netwerk is uiteindelijk geformaliseerd in de Europeana Network Association, een vereniging met bijna 2000 leden met een eigen bestuur.

Het faciliteren van dit netwerk stelde ons in staat om vanuit de intrinsieke motivatie van de leden oplossingen te genereren die zowel voor het Europeana Platform als voor de leden zelf relevant zijn.

Publiek erbij betrekken

Maar uiteindelijk gaat het erom 'het publiek' actief te betrekken bij hun erfgoed. Ook hier biedt het netwerkmodel vaak uitkomst. Hoewel Europeana nog veel participatiever moet gaan worden, hebben we al wel een aantal formats ontwikkeld die succesvol zijn gebleken. Een mooi voorbeeld hiervan vind ik de Europeana Transcribathons.

Voor dit format worden mensen uitgenodigd om gedigitaliseerde maar handgeschreven brieven uit de Eerste Wereldoorlog te transcriberen, over te zetten naar schrift dat door machines gelezen kan worden. Van die brieven hebben we er zo'n 100.000.

Monnikenwerk zou je zeggen. Maar met de hulp van lokale bibliotheken en musea die een ruimte en wat apparatuur beschikbaar maken, scholen die er met hun vijfde klas geschiedenis heen gaan en een licht gegamificeerd format worden hier uitzonderlijke resultaten bereikt. In een relatief korte tijd zijn er al tienduizenden brieven getranscribeerd

en, wellicht nog belangrijker, heeft er een heel interessante didactische vernieuwing plaatsgevonden. Gefaciliteerd door Europeana en de bibliotheken.

Twee modellen

Bij Europeana opereren dus twee modellen naast elkaar. Het ene model drijft op het beheersbaar houden van de productieketen en die optimaliseren: hoe meer gedigitaliseerde content in herbruikbare formaten beschikbaar wordt gemaakt, hoe beter. Duidelijke doelen, controleerbare afspraken en een geoliede infrastructuur zijn de bouwstenen van succes. Het andere model gedijt bij het snel en flexibel bij elkaar kunnen brengen van de juiste personen en organisaties om gezamenlijk problemen te tackelen. Dit vereist een heel andere aanpak, waarbij motiveren en faciliteren van interactie en creativiteit essentieel zijn.

Een lerende organisatie

Wat hebben wij hiervan geleerd? Ten eerste dat de modellen natuurlijk niet zo mooi en zuiver gescheiden zijn als ik het hier beschreven heb. Was dat maar zo. In de echte wereld moet er ook in het aggregatiemodel heel veel consensus gevonden worden. En ook daar wordt (met Nederland als koploper) gezocht naar alternatieve infrastructuren en organisatie modellen die zich

veel meer gedragen als nodes in een netwerk.

En hoewel netwerkorganisaties in potentie de meest krachtige instrumenten voor vernieuwing zijn, behoeven ze heel veel aandacht en energie om goed te functioneren. Als je er geen gefocuste motivatie in weet te brengen en er geen heldere procesafspraken gemaakt worden, eindigen netwerken al te makkelijk in frustrerende praatgroepjes: ieder doet zijn zegje, maar er wordt geen enkel resultaat bereikt.

Evengoed is het onvermijdelijk om te investeren in een toekomst waarbij het netwerk centraal staat. De wereld verandert te snel om dat niet te doen. Dit vereist adaptief en verbindend leiderschap, dat zeker. Maar ook een financieel en organisatorisch kader dat onderkent dat bij complexe dynamische omgevingen als Europeana flexibiliteit een sleutelbegrip is. En dat vuistdikke projectplannen waarin tot in detail moet worden beschreven wat er over een paar jaar moet worden opgeleverd innovatie juist in de weg staan.

Misschien zitten we in die zin wel in de fase waarin de elektrische auto zich bevindt. We weten dat fossiele brandstof ingeruild moet worden voor een schoner alternatief. Voor de korte afstand is het al een serieus alternatief. Maar je kan er nog niet makkelijk heel Europa mee door.

'Er ontstond op vrij natuurlijke wijze een netwerk van gemotiveerde professionals'

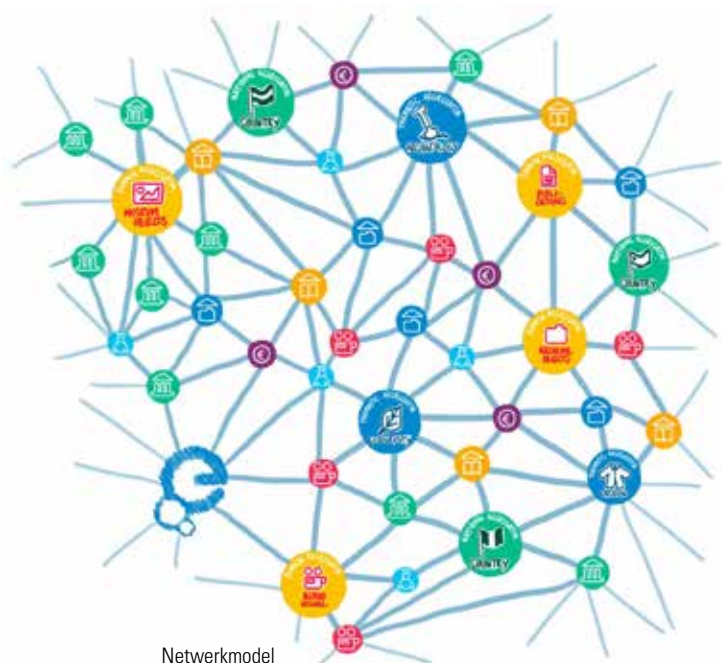

Foto: Ronald de Nijs

Gert-Jan Willighagen

Voor een interview over het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE) spreken we af op een centrale plek in Nederland. De locatie heet – toepasselijk – Bar Centraal, gelegen op Station Utrecht Centraal. Gert Hindriks komt uit De Bilt afgereisd. Hier werkt hij als Hoofd Marketing en Communicatie bij Landschap Erfgoed Utrecht: ‘Onze organisatie brengt het Utrechtse landschap en erfgoed samen.’ Behalve voor PR is Hindriks ook verantwoordelijk voor

UtrechtAltijd, een verhalenplatform over de provincie Utrecht. Gert-Jan Willighagen heeft zijn werkplek in Den Haag, waar hij adviseur Informatiebeleid is voor het Directoraat Generaal Cultuur en Media bij het ministerie van OCW. ‘Ik houd me bezig met ICT en digitaliseringsaspecten die cultuur en mediaonderwerpen raken. Een van die onderwerpen is erfgoed.’

Rollen

Welke rol spelen ze ieder in het NDE?

Ronald de Nijs
Eindredacteur van IP

NDE als erfgoed

Hét voorbeeld van vernetwerking in de erfgoedsector is het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE). Gert Hindriks (Landschap Erfgoed Utrecht) en Gert-Jan Willighagen (OCW) vertellen over hun ervaringen.

‘In de erfgoedsector komt de samenwerking voort uit de noodzaak om in de digitale wereld niet langer de traditionele collectiescheiding te handhaven die in de analoge wereld nog wel bestond’

- Gert-Jan Willighagen

Terwijl hij een slok van zijn cappuccino neemt, vertelt Willighagen: ‘Ik heb een zogenaamde “knipperlichtrelatie” met het NDE (lacht).’ Vier jaar geleden stond hij aan de basis van wat nu het NDE is. Hij voerde toen een verkenning uit naar mogelijkheden voor de erfgoedsector om meer aan digitalisering te gaan doen. Dat heeft geleid tot de komst van het Netwerk Digitaal Erfgoed.

Sinds oktober 2017 is hij opnieuw betrokken bij het Netwerk Digitaal Erfgoed: ‘In het regeerakkoord is het belang benoemd van toegang tot monumenten, archieven en collecties, ook digitaal. NDE werkt al aan de digitale toegang tot erfgoed, het ligt dan ook voor de hand om te bekijken wat het NDE verder op dit vlak kan betekenen.’ ‘Dit komt voor Landschap Erfgoed Utrecht op het juiste moment,’ zegt Hindriks, terwijl hij zijn glas tonic neerzet. ‘Er ligt een belangrijke taak voor ons om erfgoedinstellingen in de regio te helpen bij het zichtbaar maken

verbinder in wereld

van hun digitale collecties.’ Hindriks achtergrond komt daarbij van pas; hij maakte jarenlang culturele, nieuws- en achtergrondprogramma’s voor de VPRO. ‘Eigenlijk kun je zeggen dat ik altijd op zoek ben geweest naar hoe je je publiek het beste kunt aanspreken en verhalen kunt vertellen.’ Vanuit zijn betrokkenheid bij het verhalenplatform *UtrechtAltijd* is Hindriks sinds kort aangeschoven bij *Digitaal Erfgoed Zichtbaar*, een van de drie domeingroepen van het NDE.

Netwerk

Het interview trapt af met de vraag waarom het NDE een *netwerk* is. ‘Ik ben niet goed in dit soort woordspelletjes,’ antwoordt Willighagen. ‘De term “netwerk” benadrukt dat er gelijkwaardigheid is. In het netwerk ligt de nadruk op het feit dat we nauw samenwerken als gehele erfgoedsector. De vijf “knooppunten”, namelijk de vijf grote landelijke instellingen (Koninklijke Bibliotheek, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid, het Humanities Cluster van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen – KNAW en Nationaal Archief), werken elk faciliterend voor de achterban in de erfgoedsector. Zij proberen samen met andere partijen, zoals kleine bibliotheken en erfgoedinstellingen, erfgoed bij de mensen te brengen, alsmede nieuwe

mogelijkheden voor beleving en ervaring van erfgoed te creëren. Ze helpen waar nodig andere erfgoedpartijen.’

Het NDE heeft dus geen baas, vat Willighagen het samen. De netwerkgedachte is volgens hem ook een echte polderoplossing; het past goed bij de Nederlandse cultuur om samen iets te doen. ‘OCW legt geen plannen op, de erfgoedsector weet zelf beter wat er moet gebeuren. Wel zijn er bepaalde uitgangspunten. We gaan niet opnieuw investeren in het digitaliseren van analog materiaal, het gaat erom dat we datgene wat er nu aan digitaal erfgoed ligt, beter digitaal gaan gebruiken.’ Als voorbeeld noemt Willighagen het op een andere manier zichtbaar maken van dit erfgoedmateriaal. ‘Maar denk ook aan het opstellen van een referentiearchitectuur voor de gehele erfgoedsector, dus een architectuur die standaarden en richtlijnen biedt. Want de verbinding tussen al die digitale collecties kan veel makkelijker gelegd worden door gemeenschappelijke voorzieningen waar je met elkaar aan kunt werken en waar je samen gebruik van kunt maken.’

Puzzelstukjes

Hindriks bekijkt het netwerk vanuit een meer journalistieke blik: ‘Ik denk dan aan een verrijking van de inhoud die je kunt tonen aan je publiek. Als kleine instelling heb je een stukje van

Foto: Allard Willemsse

Gert Hindriks

‘De noodzaak tot samenwerking is er ook om betere verhalen te kunnen vertellen’

- Gert Hindriks

de puzzel. En dat stukje wordt meer waard op het moment dat je via linked open data andere puzzelstukjes kunt toevoegen. Dát is de essentie van samenwerken in een netwerk.’

Willighagen knikt instemmend. ‘Dit sluit aan bij de ontwikkeling die de erfgoedsector heeft doorgemaakt. Eerst was er een kaartenbak, toen kwam er een digitale catalogus die alleen op de studiezaal toegankelijk was. En vervolgens hing een erfgoedinstelling die catalogus in een portaal, zodat iedere websitebezoeker erbij kon. Maar wil je

iets weten over Rembrandt, dan ga je niet al die portalen bezoeken. Je wilt de puzzelstukjes op één plek vinden.'

Noodzaak

Je moet altijd kijken waar een samenwerking uit voortkomt, vindt Willighagen. 'In de erfgoedsector komt die samenwerking voort uit de noodzaak om in de digitale wereld niet langer de traditionele collectiescheiding te handhaven die in de analoge wereld nog wel bestond. Voorheen was een bibliotheek een bibliotheek, een archief een archief, maar in de digitale wereld is vanuit gebruikersperspectief informatie vooral informatie. Of dat nu uit een archief of bibliotheek komt, die traditie staat in de digitale wereld minder centraal. In de digitale wereld draait het daarom meer om samenwerking. Het is in mijn ogen een interdisciplinaire samenwerking tussen mensen die vroeger andere vakken hadden en die nu in hetzelfde domein dat vak deels opnieuw moeten uitvinden.'

'Ik bekijk het vanuit provinciaal niveau en vanuit de publieksbeleving en de verhalen die je wilt vertellen,' vult Hindriks aan. 'Ik denk dat de noodzaak tot samenwerking er ook is om betere verhalen te kunnen vertellen. Als je de kenniscollecties en de input van de verschillende archiefinstellingen combineert, dan heb je iets moois in handen.'

'Ja, ik zeg wel eens: er moet geen *Dag van het digitaal erfgoed* zijn, maar als er een Open Monumentendag is, dan moet er ook digitaal iets te beleven zijn,' aldus Willighagen. 'De vraag is niet welke van de twee dagen toffer is: de Open Monumentendag of het digitaal erfgoed. Het gaat erom dat het samenkomt, en dat kan alleen in een netwerk.'

Provinciale knooppunten

OCW wil dat het netwerk verder uitbreidt? 'Jazeker, waar ik echt winst zie, is de samenwerking met de provinciale knooppunten,' zegt Willighagen. 'De grote knooppunten gaan meer de sa-

menwerking opzoeken met die provinciale knooppunten. Het is belangrijk dat het netwerk daar zijn verantwoordelijkheid probeert te pakken en de mensen in de provincies helpt. Ik ben erg blij met de initiatieven die het netwerk hier neemt.'

Van een van die initiatieven kan Hindriks meteen een voorbeeld geven: 'Heel concreet gaan de provinciale erfgoedhuizen, verenigd in OPEN, binnenkort een manifest ondertekenen waarin ze zich klip-en-klaar achter de doelstellingen van het netwerk scharen en er dus feitelijk integraal onderdeel van worden.'

Snelle trein

De belangrijkste verdienste van het NDE is volgens Willighagen dat het de basis tot samenwerking in de erfgoedsector heeft gelegd. 'Er is lang aan gewerkt om tot een gezamenlijke agenda te komen,' voegt Hindriks eraan toe. 'Nu het NDE er is, geeft het niet alleen Landschap Erfgoed Utrecht, maar ook al die andere kleinere instellingen de wind in de rug. Boodschap: dit is het moment om aan te haken! Wij gaan daar veel werk van maken, ook bij de vernieuwing van ons eigen verhalenplatform *UtrechtAltijd*.'

Voor Willighagen zit er nog wel een spanning in die netwerkaanpak met honderden instellingen: 'De technologie is een TGV, die gaat razendsnel, en wij zitten als netwerk toch nog een beetje op de gewone snelle trein. Mijn vraag is: gaan we op tijd de juiste nieuwe ontwikkelingen oppikken én vormgeven?'

Schijnautonomie

Hoe is het om samen te werken in een netwerkorganisatie? 'Als organisatie in een netwerk geef je een stukje zelfstandigheid weg,' zegt Willighagen. 'Dat kan wel eens lastig zijn, al is het in mijn ogen soms een schijnautonomie.' Als voorbeeld noemt hij dat de deelnemende organisaties in het NDE een stukje zelfstandigheid over hun ICT weggeven, omdat er in gezamenlijkheid

'Als organisatie in een netwerk geef je een stukje zelfstandigheid weg. Dat kan wel eens lastig zijn, al is het in mijn ogen soms een schijnautonomie'
- Gert-Jan Willighagen

ICT wordt ontwikkeld. 'Grote jongens als Google en Facebook zijn op ICT-gebied echt wel zelfstandig, maar bij heel veel andere platforms is die zelfstandigheid een illusie, want het is lastig om als kleine partij bij te blijven. Je hebt een bepaalde schaalgrootte nodig voor het onderhoud en beheer van je ICT-voorziening en je software en blijft zelfs dan heel afhankelijk van andere partijen. Daarom is het belangrijk om na te denken over hoe je als organisatie op generieke kanalen kunt aansluiten.' Hindriks: 'De kracht van het netwerk is dus eigenlijk dat het geheel meer is dan de som der delen.'

Onderzoek doen

Voor de nabije toekomst staat er een onderzoek op stapel, zegt Willighagen. 'We gaan nog een keer kijken naar wat de stand van zaken is op het gebied van digitaal erfgoed: wat is er nu, wat is er beschikbaar, hoe gebruiken mensen dat, et cetera. Organisaties hebben eigen cijfers paraat, maar vanuit OCW maken we een generiek verhaal en daarvoor moeten we weten hoe de erfgoedsector er als geheel voorstaat. Dit kan ook gebruikt worden om de inzet van de extra middelen te verantwoorden aan de Tweede Kamer en anderen.' 'Ik hoop dat erfgoedinstellingen op lokaal en regionaal niveau ver genoeg zijn met hun digitalisering,' zegt Hindriks. 'Ik heb het gevoel dat OCW daar min of meer van uitgaat, maar dat waag ik te betwijfelen. Er zijn er die hun zaakjes goed op orde hebben, maar je hebt ook kleine erfgoedinstellingen die soms alleen over een stand-alone computer beschikken.'

Willighagen herkent dit knelpunt. 'Deze ontwikkeling vraagt om een andere professionaliteit en om het positief te formuleren ook om andere talenten.' 'Je moet op een gegeven moment met die digitalisering leren omgaan en als erfgoedinstelling een switch naar digitalisering maken,' aldus Hindriks. 'Inderdaad,' zegt Willighagen. 'Daarom investeren we als OCW in het NDE, zodat mensen en talenten zich kunnen ontwikkelen en professionaliseren.' <

Polder cruciaal in digitale transitie

Zoals de opkomst van de auto een compleet nieuwe infrastructuur nodig maakte, zo vraagt het digitale tijdperk om nieuwe normen en andere manieren van werken. Disruptieve innovaties, denk aan Uber en Airbnb, hebben Nederland ingrijpend veranderd. De digitale transitie stelt ons voor onverwachte uitdagingen. Polderen, onze eeuwenoude traditie van overleg en consensus, lijkt in deze tijd van globalisering en *e-economy* steeds minder geliefd te worden. En toch, als we van Nederland echt een digitale koploper willen maken, hebben we het poldermodel en het draagvlak dat dat kan creëren voor een gedeelde aanpak van complexe vraagstukken, nu meer nodig dan ooit.

Over welke uitdagingen hebben we het dan precies? De langetermijneffecten van digitalisering zijn nog onduidelijk en staan ter discussie. Het destructieve effect van nepnieuws op onze democratie leidt tot vragen, en hoe social media juist zou leiden tot gevoelens van isolement en minder empathie. Om mijn punt te maken, beperk ik me hier tot de actuele, concrete risico's: van tweedeling in de maatschappij tot uitsluiting. Zo zien we op de arbeidsmarkt een ontwikkeling waarbij diensten via internetplatformen worden aangeboden.

In de deel- en kluseconomie maken vaste banen en medewerkers steeds vaker plaats voor flexibele banen en zzp'ers. Het lijkt soms ieder voor zich en het zijn mondiale internetplatformen die winsten afromen die voorheen in onze lokale economie terugvloeiden. Op een individueel niveau,

als het gaat om gezondheid en zorg, roept digitalisering de belofte op van meer eigen regie. Met apps kunnen we ons eigen gedrag monitoren en verbeteren. Door onze gegevens digitaal te delen met zorgverleners wordt de zorg persoonlijker. Dat is het idee althans, of die beloften allemaal waargemaakt worden is nog maar de vraag. Maar hoe zit het met de mensen die niet digitaal willen of kunnen meekomen in ons land? De kloof tussen mensen die voordeel hebben bij de digitale transitie en groepen die achterblijven wordt zo steeds groter.

Een andere concrete ontwikkeling waarover al veel is gezegd is robotisering. Door digitalisering van werkprocessen gaan onze banen en arbeidsverhoudingen wezenlijk veranderen. Ook daar stelt digitalisering ons voor nieuwe uitdagingen die onze manier van leven raken. Hoe houden we onze samenleving inclusief en democratisch? Net als vroeger toen 'het water' ons dwong tot samenwerken en leidde tot dijken en polders, vraagt deze tijd om bezinning en eensgezindheid over hoe we onze economie duurzaam en vitaal maken. We hebben een geavanceerde digitale infrastructuur en een hoogopgeleide, goed geïnformeerde bevolking die ontvankelijk staat tegenover technologische vooruitgang, maar juist onze, volgens sommigen achterhaalde, traditie van 'polderen' onderscheidt Nederland internationaal. Dus tegen iedereen die dat niet meer van deze tijd vindt, zeg ik: integendeel. Het is een beproefd recept waarmee we ervoor kunnen zorgen dat de digitale transitie ook maatschappelijk een succes wordt. Die kans moeten we niet laten liggen.

Melanie Peters

Directeur van
het Rathenau Instituut

'Polderen is een beproefd recept waarmee we ervoor kunnen zorgen dat de digitale transitie ook maatschappelijk een succes wordt'

Dafne Jansen

Redacteur van IP
en projectmanager
bij de Universiteit Utrecht

Sjors de Valk

Redacteur van IP en zelfstandig
informatiespecialist op het
gebied van erfgoed en IT

Denken in oplossingen

Organisaties komen voor steeds grotere uitdagingen te staan, ook in de IP-branche.

Hoe gaan ze complexe problemen te lijf?
Met design thinking.
Of anders gezegd:
door te leren
van ontwerpers.

Wat is het?

Design thinking is een methode om problemen op te lossen. Complexe problemen. Problemen die taai zijn, moeilijk te vatten. Problemen die niet aangepakt kunnen worden met bestaande zienswijzen of remedies uit het verleden. Problemen die je nopen om met andere ogen te kijken en opnieuw te gaan 'ontwerpen'. Bijvoorbeeld: hoe kun je het drukke openbaar vervoer in de Indonesische stad Makassar aanpakken? Hoe kun je de beleving van patiënten op de spoedeisende hulp in Stanford verbeteren? Of dichterbij huis: hoe kun je bezoekers bij de ontwikkeling van een nieuwe bibliotheek

betrekken (zie kader 'Design thinking in Würzburg')?

Problemen zijn dan wel het vertrekpunt van design thinking, toch stelt de methode ze niet centraal. In plaats daarvan richt het zich op oplossingen: op het ontdekken van mogelijkheden die voor wezenlijke verandering zorgen. Dit maakt design thinking opbouwend en optimistisch.

Wat heeft design thinking nu precies met *design* te maken? Hoewel de naam anders doet vermoeden, is het geen methode die specifiek bedoeld is voor vormgevers of andere creatievelingen. *Design* slaat op

Mens- en oplossingsgericht denken voor informatieprofessionals

Anna Snel is onderzoeker en oprichter van de VUCA Academy. Zij is programmamanager van de Master in Managing Information & Sustainable Change (MISC). Design thinking is een belangrijk onderdeel van het curriculum. Snel pleit voor de meerwaarde van de methode, juist voor informatieprofessionals.

De informatiebranche is sterk in beweging. Hoe denk je over het inzetten van methodes zoals design thinking bij organisaties die een flinke veranderopdracht hebben? Welke vraagstukken wil je ermee aanpakken?

'Veranderopdrachten zijn tegenwoordig vaak "VUCA": vraagstukken die gaan over snelle veranderingen (*Volatility*), over onzekere uitkomsten en ontwikkelingen (*Uncertainty*), complexe en systemische zaken (*Complexity*) en waar we niet weten wat goed of fout is, waar we hebben te leven met grijze gebieden (*Ambiguity*). Kortom: *wicked problems*. Meer rechtlijnige, lineaire, traditionele aanpakken werken daar niet goed. Juist voor die vraagstukken heeft design thinking enorm veel waarde. Design thinking laat je op een andere manier kijken naar de vraagstukken

en je komt er ook tot andere oplossingsrichtingen mee. Het geeft dus zowel richting qua anders kijken, maar als techniek is het ook ondersteunend daarin.'

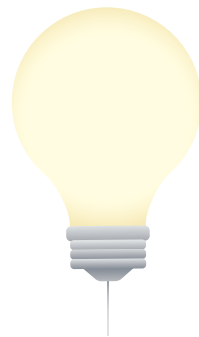
Design thinking past dus bij uitstek bij veranderende organisaties, maar past het ook bij de informatiebranche?

'Zeker. Juist iedereen die te maken heeft met het informatietijdperk/de informatie-maatschappij, heeft te maken met VUCA-vraagstukken. Voor informatieprofessionals is de mens-gecentreerde insteek van design thinking belangrijk omdat de waarde van informatie in het gebruik ervan zit, in de betekenis die eraan gegeven wordt. Het mensgerichte is waar design thinking van allerlei "hippe" methodes verschilt (*user experience, customer journeys*) waar vaak

niet de gehele mens centraal staat maar de mens in een specifieke rol (van gebruiker, van klant). Begrijp me niet verkeerd, dat zijn prima methodes om bijvoorbeeld een website te verbeteren, maar VUCA-vraagstukken vergen echt iets anders.'

Er wordt stevig bezuinigd in bibliotheken, archieven en erfgoedinstellingen, kun je dan wel gaan investeren in uitgebreid gebruikersonderzoek?

'Dit is denk ik een bekende misvatting. Het basisidee klopt niet, dat je allerlei dure onderzoeken moet gaan doen om inzichten te verkrijgen. Het gaat niet om grote aantallen data maar om kwalitatieve inzichten over echte mensen. Dat hoeft helemaal niet veel te kosten. Het gaat om mensen en wat hun vraagstuk is. Je hoeft geen grote markt-onderzoeken te doen om zinnige inzichten te verkrijgen, in die zin valt er veel te leren van bijvoorbeeld etnografie en de sociale wetenschappen. Voor design thinking is diepgaande specifieke informatie veelal een stuk waardevoller dan gegevens over het gemiddelde van de massa.'

alles met een ontwerp – dus op alles om ons heen. Tastbare objecten zoals auto's, gebouwen en telefoons hebben ontwerpen, maar minder grijpbare zaken evenzeer: ook informatiesystemen, klantprocessen of organisatiestrategieën, bijvoorbeeld, zijn gestoeld op ontwerpen. Desondanks liggen de wortels van de methode, die teruggaan naar de jaren zestig, in klassieke ontwerpdisciplines zoals productontwerp. En daarin zit de kern: een ontwerper denkt van buiten naar binnen, vanuit de behoefte van een gebruiker naar het product dat hij vormgeeft. Die kern benut design thinking voor alle soorten ontwerp.

Hoe werkt het?

Design thinking omvat een aantal fasen. De fasen helpen je om het probleem te identificeren en oplossingen te beproeven.

Fase één: inspiratie.

In deze fase ontwikkel je begrip voor de mensen waarvoor je een ontwerp maakt – je doelgroep, je gebruikers, je klanten. Begrip maakt duidelijk wie ze zijn en welke behoeften ze hebben. Design thinking maant tot echt contact met echte mensen, bijvoorbeeld door middel van conversaties, interviews of observaties.

Contact leidt tot diepgaand begrip, tot empathie voor mensen. Deze inzichten gebruik je vervolgens voor het definiëren van het probleem dat voor je ligt. Deze definitie is cruciaal voor het verdere ontwerpproces: zonder het juiste probleem geen juiste oplossing. Het formuleren van dit probleem lukt waarschijnlijk niet ineens. De definitie dient in dat geval niet vaag of abstract gemaakt te worden, maar juist specifiek en concreet – dan ontdek je sneller of dit probleem het werkelijke probleem is of niet.

Design thinking in Würzburg

Design thinking in een openbare bibliotheek? In Würzburg, Duitsland, doen ze het. Directeur Anja Flicker vertelt.

Anja Flicker

Waarvoor gebruiken jullie design thinking?

'Voor de ontwikkeling van een nieuwe vestiging. Onze bibliotheekorganisatie heeft vier vestigin-

gen die ruim dertig jaar oud zijn – die wilden we niet kopiëren. De nieuwe vestiging wordt een *home away from home*, een inspirerende en toegankelijke plek waar mensen samen kunnen komen.'

Waarom zetten jullie design thinking in?

'Ik vind dat openbare bibliotheken plekken moeten zijn waar mensen centraal staan – niet de collectie. En dat de dienstverlening van bibliotheken zich moet richten op de behoeften van de gemeenschap – niet op die van de bibliotheek of haar medewerkers. Daarom gingen we op zoek naar een methode waarmee we de *community needs* konden ontdekken en begrijpen. Na overleg met collega's van de bibliotheken in Aarhus, Helsinki en Chicago, die hier ervaring mee hebben, kozen we voor design thinking.'

Wat zijn jullie ervaringen?

'Design thinking begint met het doorgronden van het probleem. Dit doe je door de behoeften van mensen te achterhalen. We vonden het een uitdaging om uit onze comfortzone te stappen en gesprekken met zowel bibliotheekleden als mensen van buiten de bibliotheek aan te gaan. We waren bang ze lastig te vallen. Deze

zorgen bleken ongegrond: iedereen wilde graag met ons praten. We kregen positieve, maar ook kritische feedback – niet eerder hadden we zulke indringende gesprekken gehad. Wel was het voor ons moeilijk om enkel te luisteren en niet meteen met antwoorden te komen. Want dat is wat bibliothecarissen automatisch doen: snel oplossingen bieden.'

Hoe is het om innovatie op deze manier vorm te geven?

'Design thinking is iteratief. Op elk punt in het proces kun je een stap terugdoen en ideeën verlaten. *Fail often, fail early*. We moeten leren om te falen. Tot voor kort streefden we naar perfectie. We ontwikkelden theoretische concepten totdat ze perfect waren – en daarna brachten we ze in de praktijk. Het is nieuw voor ons om prototypes aan bibliotheekbezoekers aan te bieden en die gezamenlijk uit te werken. Onze houding jegens hun zienswijzen en behoeften verandert hierdoor, valt me op. Bovendien: door ze tijdiger bij onze plannen te betrekken kunnen we dingen sneller aanpassen.'

Gaan jullie ermee door?

'Design thinking vergt een aanzienlijke tijdsinvestering van medewerkers. Ze moeten de ruimte krijgen om mee te doen, ook als dat betekent dat ze een deel van hun reguliere taken moeten delegeren. Onze bevinding: dat is het waard! En het is leuk. Conclusie: we zijn fan van de methode. Na de opening van onze nieuwe vestiging zullen we design thinking zeker vaker gaan toepassen voor innovaties.'

Fase twee: ideegeneratie.

In deze fase bedenk je oplossingen voor het probleem dat je gedefinieerd hebt. Design thinking stelt bewust geen grenzen aan de inhoud of omvang van de ideeën. Het doel is om tot een breed palet aan mogelijkheden te komen, bijvoorbeeld met technieken als *brainstorming*, *mindmapping*, *role-playing* of *storyboarding*.

Fase drie: implementatie.

In deze fase maak je prototypes van je oplossingen. Prototypes zijn ruwe uitwerkingen van ideeën naar ont-

werpen die – in potentie – door je doelgroep gebruikt kunnen worden. De aard van de prototypes bepaal je zelf, zoals schetsen op papier of modellen van karton. Hoe sneller de prototypes geproduceerd worden, hoe beter: *prototyping* helpt je gedachtevorming en ontluikt nieuwe ideeën ('*learning by making*'). Toch maken de prototypes niet duidelijk welke oplossing voldoet. In weerwil van je eigen voorkeur, je doelgroep moet beoordelen welk prototype aanslaat. Testen met echte gebruikers, met echte klanten, is daarom een essentieel onderdeel van design

thinking – *the proof of the pudding is in the eating*. Met hun feedback kun je vervolgens de beste oplossing uitwerken.

De fasen van design thinking bieden houvast. Maar ze vormen geen lineair stappenplan. Integendeel: het proces van design thinking is rommelig, chaotisch zelfs – je zult de fasen meerdere keren en op verschillende manieren doorlopen, mogelijk gelijktijdig. Gaandeweg zul je eerdere ideeën verwerpen en nieuwe inzichten krijgen, net zolang totdat je een passend resultaat bereikt.

Gereedschapskoffer voor bibliotheken

De toolkit *Design Thinking for Libraries* is in 2015 gelanceerd met als doel concrete handvatten te bieden voor bibliotheken die met de methode aan de slag willen.

Op designthinkingforlibraries.com vind je onder andere een tekstboek en een werkboek die je online kunt raadplegen of downloaden. De toolkit is ontwikkeld door IDEO, een bedrijf dat vooroploopt in design thinking, in samenwerking met de Chicago Public Library (Verenigde Staten) en de Aarhus Public Libraries (Denemarken).

Het tekstboek en werkboek lijken op het eerste gezicht niet exclusief voor bibliotheken te zijn gemaakt. Het woord 'library' had in veel gevallen ook 'company', 'school' of 'museum' kunnen zijn. De methode zelf is natuurlijk generiek en niet gebonden aan een specifieke branche of situatie. Het interessantste onderdeel van de toolkit (als je eenmaal wat basiskennis over design thinking in huis hebt), is op de website te vinden onder 'examples', waar voorbeelden uit de bibliotheekpraktijk worden gegeven.

Een van de tot de verbeelding sprekende voorbeelden is die van de Harold Washington Library Center in Chicago. Zij centraliseerden hun balies en plaatsten er uitleenapparatuur. Dit leek hen overzichtelijker dan de diverse uitleenpunten verspreid door het

gebouw. Bovendien verwachten ze dat de machines het uitleenproces efficiënter zouden maken. Het tegenovergestelde was het geval, er ontstonden lange rijen. Door zowel bibliotheekmedewerkers als -bezoekers te observeren en bevragen, en inspiratie op te doen bij de posterijen, kwamen ze tot een aantal simpele en budgetneutrale aanpassingen (denk aan een apart bureau waar mensen een aanvraag voor een bibliotheekpas kunnen invullen). De situatie verbeterde aanzienlijk, en er was een leuke bijvangst: door een bibliotheekmedewerker met vraagbaakfunctie te verplaatsen van de derde etage naar de centrale uitleenplek, steeg diens klantcontact met 99 procent. De toolkit is inmiddels in meer dan tien talen vertaald, waaronder recentelijk het Nederlands. De Koninklijke Bibliotheek heeft hierin het voortouw genomen en hoopt de methode toegankelijker te maken voor zowel openbare bibliotheken als bibliotheken van onderwijs- en onderzoeksinstituten.

De initiatiefnemers achter de Nederlandse vertaling, Ronald Huizer en Grietje Smit, hopen dat er een levendige groep gebruikers kan ontstaan van Nederlandse bibliotheken die experimenteren met 'user-centered design'. Ervaringen van de ene bibliotheek kunnen immers waardevolle en inspirerende lessen zijn voor de andere.

KB College over design thinking

Op 23 oktober a.s. organiseert de KB in Den Haag een KB College over design thinking. Een van de grondleggers van design thinking zal de toolkit *Design Thinking for Libraries* toelichten. Ook komen praktijktoepassingen aan bod. Meer info: tinyurl.com/yazqqzsd

Geschied voor iedereen?

Is de methode geschikt voor iedereen, voor elke organisatie en voor elke situatie? Nee, beslist niet. Design thinking is geen *silver bullet*, geen tovermiddel dat je overal kunt toepassen. Gebruik ervan luistert nauw.

Ten eerste: design thinkers – de mensen die met de methode aan de slag gaan – moeten in een multidisciplinair team kunnen werken; zo'n team maakt het mogelijk om vanuit verschillende perspectieven naar een probleem te kijken. Daarnaast moeten ze zelfsturend zijn en

op gelijke voet staan – een bevelende baas, bijvoorbeeld, smooit het ontwerpproces.

Ten tweede: design thinkers moeten vindingrijk zijn en vrijelijk kunnen denken ('*what if anything were possible?*'). Deze creativiteit is een van de belangrijkste zogeheten *21st century skills*: vaardigheden die onmisbaar zijn in de moderne maatschappij. Dit is een hele opgave, zeker voor organisaties die gewend zijn om voorspelbare producten of diensten te leveren.

Ten derde: design thinkers moeten designers zijn. Dat klinkt als een open deur, maar blijkt in de praktijk toch een valkuil. Design thinking vraagt om mensen die zowel *denkers* als *doeners* zijn. Met andere woorden: om mensen die zélf kunnen ontwerpen en ideeën ten uitvoer kunnen brengen.

Design thinking heet een methode te zijn. Toch is het meer. Het is ook een proces, een manier van handelen. En het is een *mindset*, een manier van denken. Dat maakt design thinking zowel uitdagend om te beheersen als een krachtig instrument om te benutten. <

Vensters op een **nieuwe**

Drie jonge professionals uit het dat traditionele categorieën en

David Graus

Na een studie Media-wetenschappen en een redacteursbaan bij een radioprogramma schoof David Graus op richting informatica en techniek. Eerst zachtjes: een master Media Technology, om vervolgens met een PhD Computerscience de hardcore IT in te gaan. ‘Nu ik als data scientist bij de FD Media-groep werk, begrijp ik beter hoe de journalistiek werkt, maar ik weet ook veel over technologie.’ In de IT-wereld ontmoet hij mensen die niet bezig zijn met zaken als de *identiteit* van een krant. ‘Ze bedenken veelal puur vanuit het IT-perspectief oplossingen.’ Tegelijkertijd ziet Graus journalisten die de technologie wantrouwen, ‘want een algoritme beslist toch wat wij zien en lezen?’. Daarom vindt hij het belangrijk tussen die alfa- en bètakant in te kunnen gaan staan. Niet voor niets staat er op zijn website het credo *In defence of algorithms*, ‘een stukje tegenwicht voor het evenwicht,’ zegt hijzelf. Want in de praktijk nemen algoritmes het menselijk handelen echt niet over; het zijn immers de mensen die de algoritmes maken. En dus wil Graus laten zien wat er op technisch gebied gebeurt – ‘om argumenten te geven waarom we doemsce-nario’s, zoals filterbubbels, niet moeten geloven’.

Cynthia Liem

Muziek is een rode draad in mijn leven, zegt Cynthia Liem. ‘Als researcher-in-residence bij de Koninklijke Bibliotheek ga ik op dit moment na hoe vierhonderd jaar gescande krantenartikelen in de databank Delpher kunnen worden gekoppeld aan muziekinformatie.’ Liem werkt als universitair docent aan de TU Delft, waar ze zich met multimediazoekmachines en aanbevelingssysteem bezighoudt – ‘en niet alleen in het muziek-domein’. Een half jaar lang is ze gedetacheerd bij de KB, waar ze onder andere onderzoek doet naar musici over wie toendertijd in de kranten werd gesproken. ‘Veel componisten van destijds zijn nu helemaal uit het zicht verdwenen. Tegenwoordig luisteren we vooral naar “de Mozarts en de Bachs”; veel bekende stukken worden eindeloos herhaald.’ Nu is Liem behalve wetenschapper ook pianiste, opgeleid aan het Koninklijk Conservatorium Den Haag. Samen met violiste Emmy Storms treedt ze op als het *Magma Duo*. Als musicus wil Liem haar publiek muziekstukken laten ervaren die niet op het (populaire) standaard-repertoire staan. Vanwaar deze keuze? ‘Hedendaags werk kan juist toegankelijker zijn voor mensen die niet met klassieke muziek vertrouwd zijn.’

werkelijkheid

brede informatiedomein laten zien
denkkaders bijstelling verdienen.

Jantien Borsboom

Met een opleiding tot 3D-computeranimator lag een baan als programmamaker bij het *Digilab* van de Bibliotheek Midden-Brabant niet meteen voor de hand, zegt Jantien Borsboom. 'Maar het paste goed bij mijn achtergrond. In het *Digilab* kan nieuwe technologie, zoals een 3D-printer, worden uitgetest.' Ondertussen kwam er van alles op haar pad. Want met een verhuizing naar een nieuwe locatie in het vooruitzicht begon Bibliotheek Midden-Brabant haar rol in de samenleving te onderzoeken. 'In het kader hiervan zijn we in 2014 begonnen met onze proeftuinbibliotheek "de Kennismakerij". Op een tijdelijke locatie experimenteren we, samen met de inwoners van Tilburg, met kennis creëren en kennis delen.' In datzelfde jaar ontstond ook KennisCloud: een netwerk waarin community's elkaar offline én online vinden om te discussiëren over actuele, maatschappelijk relevante thema's. 'Community librarians verbinden mensen met elkaar, en faciliteren kennisdeling tussen mensen, community's en organisaties. De bibliotheek fungeert dus als een kennismakelaar,' zegt Borsboom, projectleider van KennisCloud. Deze werkzaamheden sluiten volgens Borsboom aan bij bijvoorbeeld een ontwikkeling als open access. 'Bibliotheek kunnen bij uitstek een rol vervullen bij vrije toegang tot kennis.' <

Op weg naar een krachtig publiek knooppunt

Met haar nieuwe informatie-strategie kiest de Koninklijke Bibliotheek voor een andere richting. De meer traditionele, centrale IT-benadering maakt daarbij geleidelijk plaats voor een 'gedistribueerde filosofie'.*

Marc van den Berg
Sectorhoofd Innovatie & ICT
bij de Koninklijke Bibliotheek

De KB | Nationale Bibliotheek van Nederland heeft een nieuwe informatiestrategie (i-strategie) opgesteld. Deze i-strategie (zie kader) moet haar helpen om de eigen informatiehuishouding beter toe te rusten voor de komende beleidsperiode van vier jaar. Hierbij kwamen verschillende uitdagingen kijken. Zo wil de KB de ontwikkeltijd van nieuwe producten of diensten bekorten: de *time to market* moet omlaag. Ook willen we sneller kunnen inspelen op ontwikkelingen om ons heen, zoals semantische technologieën, Artificial Intelligence, Internet of Things, blockchain en spraaksturing. Kortom: onze wendbaarheid moet groter worden.

In een steeds meer vernetwerkte informatiewereld wil de KB bovendien een krachtig publiek knooppunt zijn, in nauwe samenwerking met netwerkpartners als het Netwerk Digitaal Erfgoed, het netwerk van Openbare Bibliotheken, het samenwerkingsverband UKB en het onderzoeksnetwerk CLARIAH. De focus ligt daarbij in toenemende mate op decentrale oplossingen, die flexibel, robuust en schaalbaar zijn. De nieuwe informatiestrategie van de KB neemt dat als uitgangspunt voor de inrichting van haar informatievoorziening en de daarvoor benodigde interne organisatie.

Het juiste moment

Voor de KB vallen met deze nieuwe informatiestrategie een aantal zaken op hun plaats. Zo kan een informatievoorziening die is ingericht als een gedecentraliseerd netwerk met nodes en verbindingen (zie kader), goed worden doorontwikkeld met behulp van *agile* ontwikkelmethoden en geautomatiseer-

de implementatietechnieken (*DevOps*). Verder kunnen bij een goede keuze van de scope van de nodes, die 'kleiner' dienen te zijn dan de geïntegreerde systemen waarmee we nu vaak nog werken, sneller functionele uitbreidingen aan de informatievoorziening worden toegevoegd, gewijzigd of weggehaald. Ook kunnen veranderingen in de buitenwereld door middel van *gateways* worden afgevangen en kan de digitale veiligheid door diezelfde gateways geborgd blijven. Tot slot kan de bedrijfszekerheid worden vergroot door niet alleen alternatieve routes door het netwerk te bieden, maar ook redundantie van functies (minder *single points of failure*).

Invloed op de organisatie

De huidige service-georiënteerde informatievoorziening van de KB wijkt nogal af van het hier geschetste toekomstbeeld. Een informatiestrategie zoals hier beschreven kan dan ook niet in één keer worden ingevoerd. Geen *big bang* dus, maar een stapsgewijze overgang, waarbij de organisatie de tijd neemt om de juiste organisatorische omgeving en *mindset* te ontwikkelen. Tevens zullen de nodige *legacy* systemen – erfenissen uit het verleden, vooral systemen met veel geïntegreerde functionaliteit, maar met weinig flexibiliteit en hoge aanpassingskosten – moeten verdwijnen. Ook dienen diverse voorzieningen te worden herontworpen op basis van de uitgangspunten decentralisatie en ontkoppeling. De nieuwe informatiestrategie moet er dus toe leiden dat de informatievoorziening van de KB evolueert naar een gedistribueerde netwerkstructuur. Daarbij past geen sterk gecentraliseerde sturing. De informatiestrategie gaat daarom ook invloed hebben op de besturing van de KB-organisatie: die krijgt een meer ge-

'Onze wendbaarheid moet groter worden'

distribueerd karakter en wordt minder hiërarchisch.

De als netwerk ingerichte informatievoorziening van de KB zal een grotere dynamiek kennen en verandert ‘van onderop’, op een organische manier. Maar niet zonder afspraken, niet zonder monitoring, niet zonder verantwoording af te leggen. Kortom: niet zonder regie. Beleidsdoelen, klantfocus, IT-architectuur en security & privacy by design blijven onverminderd richtinggevend uitgangspunten. De ontwikkeling naar geregisseerde organische groei is misschien wel de grootste uitdaging waar de KB met betrekking tot haar informatievoorziening voor staat.

Hoe verder

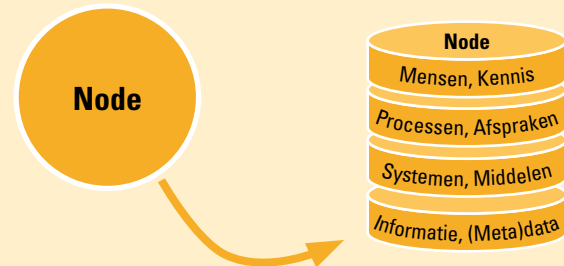
Nu we de richting voor de ontwikkeling van onze informatievoorziening hebben bepaald, gaan we in de KB het gesprek voeren over hoe we het pad in die richting gaan bewandelen. We zullen nieuwe organisatievormen moeten verkennen en de brug tussen theorie en praktijk moeten slaan. Een pragmatische stap kan zijn om de eerste nodes te laten ontstaan op plekken in de organisatie waar mensen en middelen al enigszins rond een thema zijn georganiseerd. Daar kunnen we van leren en *best practices* verzamelen. En vervolgens kan de informatievoorziening van daaruit geregisseerd organisch groeien in de richting van een netwerktopologie. Vanuit deze nieuwe visie kunnen we dan ook de bijdragen van de KB aan het Netwerk Digitaal Erfgoed en het onderzoeksnetwerk CLARIAH vormgeven.

De hier geschetste i-strategie vormt een spannende uitdaging. Wij zullen gaandeweg ervaring opdoen, plannen moeten bijstellen, vorderingen maken en soms vallen en weer opstaan. Het is een uitdaging waaraan de KB de komende jaren met veel enthousiasme zal werken. <

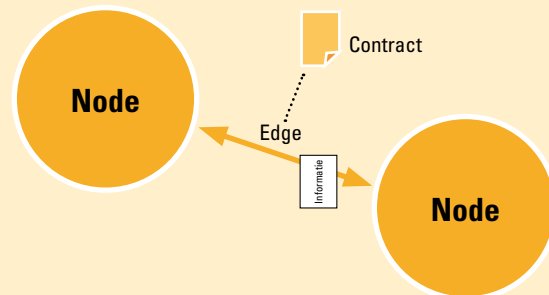
* Dit artikel is gebaseerd op *Visie op de informatiestrategie van de Koninklijke Bibliotheek voor de periode 2019-2022*, CONCEPT - Versie 1.0, 1 juli 2018. Auteurs: Dennis Eijsten, Frank Bergsma, Enno Meijers, Johan Hoenink, Johan Stapel, Ted van der Togt, allen van de afdeling Informatiebeleid van de KB, en Jeroen Seeverens van Xentropics; adviseur: Herbert Van de Sompel.

De nieuwe i-strategie

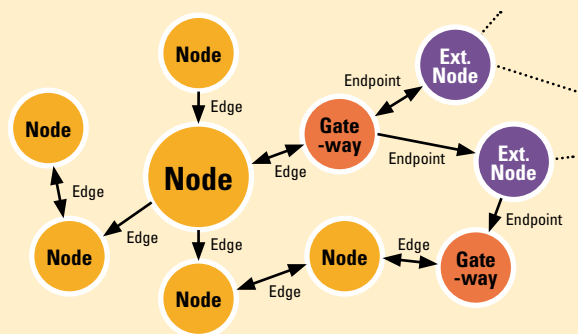
De nieuwe i-strategie van de KB gaat in essentie uit van knooppunten in een netwerk. Daarbij spreken we bij voorkeur niet over grenzen en afbakening, maar over verbindingen en ketens. Centrale uitgangspunten zijn ontkoppeling en decentralisatie.

Een knooppunt (node) heeft een specifieke rol of functie in het informatielandschap (bijvoorbeeld CRM) en bestaat doorgaans uit samenstellende delen, zoals (meta)data, systemen, processen en mensen. Een node heeft een eigenaar.

Nodes wisselen informatie uit via verbindingen (*edges*). De verbindingen bevatten zelf geen componenten. Afspraken over de verbinding (standaarden, protocollen, beschikbaarheid en dergelijke) worden vastgelegd (*contract*).

Verbindingen met de wereld buiten de KB worden *gateways* genoemd. Aan gateways worden extra eisen gesteld, bijvoorbeeld met betrekking tot beveiliging.

Voorbeelden

- > een **'opslagnode'** kan worden ingezet voor collectiedata (digitaal magazijn), maar ook voor gegevens uit de kantoorautomatiseringsomgeving en uit de bedrijfsvoering;
- > een **'klantrelatienode'** kan worden geraadpleegd door een authenticatiegateway, maar ook door een marketingnode en een business intelligence-node;
- > een **'metadatanode'** kan als basis dienen voor een catalogus, maar ook element zijn in digitaliseringsprocessen en dienen als basis voor een linked data-publicatienode.

Hans Vermaak
Iedereen verandert – Nu wij nog.
 Een gids voor veranderaars.
 Alphen aan den Rijn
 Vakmedianet
 ↗ 2017
 ISBN 9789462762169
 € 24,50

Elsbeth Kwant
 Strategisch adviseur bij
 de Koninklijke Bibliotheek

'Iedereen verandert – nu wij nog'

Consultant Hans Vermaak schreef een gids om 'klein en meeslepend' te veranderen. In *Iedereen verandert – nu wij nog* bundelde hij de lessen die hij in dertig jaar veranderen heeft geleerd.

Volgens zijn collega's is Hans Vermaak 'de machtigste consultant van Nederland' (MT 2017). Vermaak begeleidt al dertig jaar veranderingen en promoveerde cum laude op taaie vraagstukken: situaties die mensen willen veranderen, maar waar ze maar niet aan beginnen omdat ze zo complex zijn. Hij heeft nu voor 'iedereen die iets voor elkaar wil krijgen dat van belang is' samengevat wat hij in dertig jaar veranderen leerde.

Verskillende perspectieven

Verwacht geen eenvoudig toe te passen methode om te komen tot een alomvattende veranderagenda met een waterval aan grote projecten. Net als Wouter 't Harts *Verdraaide organisaties* en Jaap Boonstra's *Veranderen van maatschappelijke organisaties* biedt Vermaak meer verschillende perspectieven dan stappenplannen. *Iedereen verandert* is de meest complete gids voor mensen die echt iets willen bereiken. Wie zijn eerdere boeken kent, ziet dat Vermaak inmiddels meester genoeg is om wat hij leerde in dertig jaar veranderen in heldere taal, met aansprekende voorbeelden, op te schrijven.

Benaderbaar

Vermaak maakt verandering benaderbaar. Iedereen kan veranderen en de kunst is om bij jezelf te beginnen. Wat vind je de moeite waard om je energie in te steken? Pak dat aan, in je eigen omgeving, waar dat ook is. Zoek dan bij wat je wilt bereiken de mensen die je nodig hebt, waar die ook zijn. Accepteer dat het niet in één keer goed gaat (en

wantrouw mensen die zeggen dat dat wel kan). Dat is weliswaar onrustig, maar dat hoort erbij als je iets wilt bereiken dat ertoe doet.

Wat heb je nodig?

Het tweede deel van Vermaaks boek gaat over wat je nodig hebt om de kiem van verandering die je gevormd hebt te begeleiden. Daarbij is de essentie om je niet blind te staren op één manier van denken en werken, maar je breed te ontwikkelen en in te zetten wat je nodig hebt: een aanpak die gericht is op belangen, een planmatige benadering of een die zich vooral richt op mensen. En, vaak onderschat, een lerende en zich ontwikkelende benadering.

Praktische ondersteuning

Het laatste deel gaat niet over het vraagstuk of de omgeving, maar over jezelf. Als veranderaar moet je een gematigd radicaal zijn, die door af te wijken van zijn omgeving juist wat bij te dragen heeft. Daarin geeft Vermaak praktische ondersteuning, van de kunst afkijken bij anderen tot je goed voorbereiden op sleutelmomenten.

Een heel belangrijk onderdeel van het boek is dat Vermaak je dwingt om onder ogen te zien dat veel dingen die je als excuus gebruikt om niet te veranderen, eigenlijk geen probleem zijn als je iets echt wilt. En daarmee is dit boek een waardevolle gids om 'klein en meeslepend' te veranderen. Want als iedereen dat doet in zijn eigen omgeving, realiseren we samen iets groots dat de moeite waard is. <

Bron van energie

De boekenlamp staat voor mijn drive. Ik geloof in woorden, taal, tekst, boeken, in de kracht van het geschreven woord, ook als bron van energie en vooruitgang in de samenleving. Ik sta voor het plezier én belang van lezen, voor de kans op persoonlijke ontwikkeling voor iedereen, en voor de vrijheid van meningsvorming nu en in de toekomst. Mijn passie is mijn werk.

Festina lente

Zeilend schildpadje – vrij naar Cosimo de Medici die het aloude adagium van keizer Augustus ‘Festina Lente’ (haast je langzaam) in Florence zo liet verbeelden. Mij helpt dit beeld elke dag: alleen kun je een stuk sneller, samen kun je veel meer, maar houd, al verbindend, wel goed je koers!

Gasthoofdredacteur Lily Knibbeler koos op verzoek van de redactie vier objecten die veel over haar zeggen.

4 favorieten

Blijer mens

Tennis is echt mijn favoriete spelletje: buiten, creatief, technisch, strijd, strategie, kracht, communicatie, plezier, beweging, focus en dat allemaal met (meestal) één ander. Nooit voorspelbaar, nooit saai. Ben ik altijd voor in. Van een partijtje tennis word ik een blijer (en prettiger) mens.

Vraagstuk centraal

Mijn ronde tafel: het vraagstuk is leidend en ligt centraal op tafel, daaromheen is iedereen die iets kan toevoegen welkom, gelijkwaardig aan een ander. Hiërarchie is zelden interessant. Rollen wel, vooral bij de uitvoering. Maar daarvoor moet je juist niet achter een tafel willen blijven zitten... <

Dossiers en tekeningen digitaal toegankelijk

Making your information accessible!

Gemeenten hebben een breed takenpakket op het gebied van mobiliteit, hierbij kan onder andere gedacht worden aan: het beheren van lokale wegen, het reguleren van verkeer, parkeer-beheer, het verzorgen van vervoer voor leerlingen, ouderen en gehandicapten en verduurzaming van het mobiliteitsbeleid.

De Karmac Groep ontzorgt gemeenten door het digitaliseren en het (centraal) opslaan en beheren van grote hoeveelheden dossiers, tekeningen en documenten, die betrekking hebben op de mobiliteitsportefeuille van een gemeente. Door informatie op een goede manier te digitaliseren en te ontsluiten beschikken gemeenten altijd over actuele (stuur)informatie en zijn gemeenten in staat om nog efficiënter en slagvaardiger te handelen, bijvoorbeeld als het gaat om het implementeren van maatregelen, zoals betere fietsroutes en extra publieke fietsparkeermogelijkheden, om de binnenstad nog aantrekkelijker en toegankelijker te maken voor fietsers.

Naast het digitaliseren en het fysiek archiveren van mobiliteitsdossiers kunnen gemeenten natuurlijk ook bij ons terecht als het gaat om het digitaliseren en archiveren van vergunningen, akten van de Burgerlijke Stand, bouwdoossiers,

grootformaattekeningen en personeelsdossiers. Wij voeren alle werkzaamheden uit in eigen beheer, op onze Document Campus in Lelystad, met medewerkers die zeer nauwkeurig en zorgvuldig zijn gescreend en jarenlange ervaring hebben met digitaliseringswerkzaamheden voor gemeentelijke opdrachtgevers.

Het structureren en toegankelijk maken van informatie uit het verleden, heden en voor de toekomst is onze passie!

lunch & learn
digitaliseren burgerzaken

Wilt u meer informatie over de digitalisering van dossiers en tekeningen?

Neem dan snel contact op met onze afdeling verkoop, 0320 - 286 959 of neem een kijkje op onze website, www.karmac.nl. Via onze website kunt u zich ook direct inschrijven voor gratis en vrijblijvende lunchbijeenkomsten over digitalisering, gekoppeld aan actuele thema's en vraagstukken binnen gemeenten.

karmac

Continu proces van verandering

In het vorige nummer van IP schreef ik over het nieuwe Cultural Center in Athene. Behalve de National Library herbergt het gebouw ook de Greek National Opera, een tentoonstellingsruimte, studieruimtes én een horecagelegenheid. Een fraaie locatie maakt het plaatje compleet.

Blijkbaar achtte de Stavros Niarchos Foundation, de financier van het

Cultural Center, dit totaalpakket levensvatbaar, juist omdat het accent is verschoven van uitsluitend wetenschappelijke research naar educatieve activiteiten voor alle leeftijden. Daarmee wordt de doelgroep niet alleen breder van samenstelling, maar ook laagdrempeliger.

Dat vraagt van alle deelnemers in dit cultuurpaleis, of het nu horeca, een boekencollectie of studiefaciliteiten betreft, kennis van de behoeften en wensen van hun doelgroep(en), zodat ze hun producten en diensten daarop af kunnen stemmen. Maar behoeften en wensen zijn aan verandering onderhevig. Sterker nog,

het is een continu veranderingsproces. Dat geldt ook voor de visie op onderwijs. Welke kennis moeten kinderen zich eigen maken, in welke vorm bieden we de stof aan en op welke wijze brengen we de kennis over? Midden in deze voortgaande ontwikkeling ligt de uitdagende taak aan de schoolmediathecaris om hierop in te spelen. Wie een nieuwe weg inslaat, verlaat vaak zijn 'comfortzone' – dat biedt ook weer nieuwe mogelijkheden, inzichten en vergezichten. Het beleid van de school en die van de overheid zijn hierbij je kompas. Je eigen kennis en ervaring zijn je bagage, maar wees bereid om opruiming te houden. Tussen de oudste bibliotheek uit 2575 voor Christus en de National Greek Library uit 2017 zit een tijdspanne van ruim 4500 jaar. De huidige ontwikkelingen vragen om een hoger tempo. Wat vinden gebruikers van hun schoolmediatheek? Welke visie heeft de school op de functie van de actuele mediatheek? Ga dus te rade bij leerlingen, docenten, visionairs en beleidsmakers.

Wordt vervolgd.

Tineke van Ommeren, voorzitter BMO en mediathecaris De Noordgouw Heerde

Foto: Tineke van Ommeren
Studie- en relaxruimte in het studentenhotel in Maastricht

Landelijke Netwerkdag Oorlogsbronnen

Op donderdag 15 november organiseert het Netwerk Oorlogsbronnen (NOB) zijn landelijke netwerkdag in de OBA te Amsterdam.

Het NOB is continu op zoek naar informatie. Naar antwoorden op specifieke vragen of juist vanuit een algemene interesse voor een onderwerp. Een groot deel van die informatie- en dus kennisvergaring speelt zich online af. Afgelopen twee jaar heeft het Netwerk Oorlogsbronnen diensten en technieken ontwikkeld, projecten uitgevoerd en een netwerk opgebouwd. Zo maakt het NOB miljoenen fysiek over Nederland

verspreide bronnen online beter vindbaar, voor iedereen die zoekt naar informatie en kennis over de Tweede Wereldoorlog.

Netwerk Oorlogsbronnen zorgt voor een verbeterde digitale toegang tot de verspreide WO2-collecties en fungeert als informatiepunt voor de oorlogserfgoedsector op het gebied van digitale collectieontsluiting. NOB wordt gefaciliteerd door het NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust en genocidestudies.

Festival De Bedoeling; Dienstverlening & Privacy in Balans!

De overheid wil de burger steeds beter bedienen. De klant centraal, de uitvoerders aan zet. Gesprekken aan de keukentafel en achter de voordeur. Van systeemwereld naar mensenwerk. Digitalisering en technologie bieden ons als overheid veel mogelijkheden om de burger steeds beter van dienst te zijn. De AVG en andere wet- en regelgeving beschermen het grondrecht op privacy van de burger, maar worden door sommigen ook als belemmering ervaren. Optimalisering van onze dienstverlening en borging van

privacy en vrijheid: hoe vinden wij hier een goede balans in vanuit het streven naar behoorlijk en rechtmatig bestuur?

Daar gaat het over op het *Festival De Bedoeling - Dienstverlening & Privacy in balans!* op woensdag 14 november aanstaande. De Autoriteit Persoonsgegevens, de Nationale ombudsman, de Manifestgroep, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties nodigen u van harte uit. Meer informatie en inschrijven: www.festivaldebedoeling.nl.

SMART HUMANITY 2018 KNVI houdt dag over rol mens in informatiemaatschappij

De KNVI organiseert op 13 december een dag over Smart Humanity in EYE Filmmuseum te Amsterdam (de opvolger van het KNVI-Jaarcongres). Op deze dag wil de KNVI wijzen op de blijvende, centrale positie van de mens in de informatiemaatschappij. Duovoorzitters Paul Baak en Wouter Bronsgeest lichten het programma toe.

KNVI-duovoorzitters Paul Baak en Wouter Bronsgeest

'Smart Humanity kun je omschrijven als: *De wereld om ons heen wordt steeds smarter. Nu de mens nog!*' vertelt Wouter Bronsgeest. 'Met andere woorden, weten we als mensen wel wat apparaten kunnen, wat ze vastleggen? Kunnen we nepnieuws van echt nieuws onderscheiden? Zetten we IT in voor het verbeteren van onze samenleving, of halen we het paard van Troje binnen en geven we al onze privacy weg? Dat gesprek voeren we te weinig.'

En dat gesprek gaan we voeren op 13 december? 'Jazeker! Er komen op deze dag vijf thema's aan bod: 1. Smart GLAM (Galleries, Libraries, Archives, Musea), 2. Smart Me & Ethiek. 3. Smart Mobility, 4. Smart Industries en 5. Smart Cities,' aldus Wouter Bronsgeest. 'Op basis van deze vijf thema's verenigen professionals van de KNVI en daarbuiten zich, over de disciplines heen, om over deze thema's in gesprek te gaan.' 'Uniek is dat we in EYE Filmmuseum een 24-uursprogramma uur aanbieden,' voegt Paul Baak eraan toe. 'Overdag, maar ook 's avonds zijn er tal van lezingen en workshops. Vanaf middernacht vindt bovendien 24 uur

lang een hackaton plaats. Voor het avondprogramma hebben we doelbewust gekozen: op die manier kunnen deelnemers met elkaar dineren en met elkaar het gesprek aangaan. Ook zijn er interessante sprekers na het diner, onder wie Martin Berendse

(directeur OBA) en Bert de Vries (directeur Gemeente Archief Amsterdam).'

Het programma is volledig tot stand gekomen door de input van KNVI-leden? 'Ja!' zegt Paul Baak. 'Soms zullen zij zelf spreken, maar veel vaker hebben zij, als ambas-

sadeur van de KNVI, sprekers uitgenodigd. Sprekers die echt vernieuwend zijn, diepgaande kennis hebben en met een boodschap komen die ons weer tot nadenken zet. Heel bijzonder dat we het event zo op eigen kracht inhoudelijk kunnen organiseren.'

Een greep uit het programma van Smart Humanity:

- > Data bestaan niet (keynote van Maxim Februari)
- > Het nieuwe zoeken voor informatieprofessionals (door Suzan Verberne)
- > Archivarissen op het witte doek (door Joost van Koutrik & Chido Houbraken)
- > Smart collecties in de digital humanities; Hoe smart zijn de universiteitsbibliotheken?
- > Van SMART naar Wise: het meten van impact door het analyseren van perspectieven van stakeholders (keynote van Piek Vossen)
- > De plek van Muziekweb in de 21e eeuw (door Ingmar Vroomen)
- > Clinic Patatje Oorlog (door Edwin Klijn, Lizzy Jongma & Tessa Free)
- > Archive by design (door Charles Jeurgens & Erik Saaman)
- > Rondleiding EYE Collections
- > Speeddates tussen informatiespecialisten en ICT-professionals in de zorg (door Marc van Kuik)
- > Workshop 'De rol van GLAM organisaties in een smart wereld' (door Jeroen Bosman)
- > Smart heritage (door Anton Cruysheer)
- > Achter de algoritmen (keynote van Jim Stolze)

Foto: Ralph Richter

VROEGBOEKKORTING
T/M 14 OKTOBER!

Ga snel naar smarthumanity2018.knvi.nl/tarieven-en-registratie/

Bekijk het complete programma op smarthumanity2018.knvi.nl

COLLECTIONS AS A SERVICE

Dankzij een fellowship verbleef Marjo Bakker (NIOD) de gehele maand september in Washington. Hier deed ze onderzoek naar 'Collections as a service' bij het United States Holocaust Memorial Museum. Een paar bevindingen.

Gelegen aan de *National Mall* in downtown Washington ligt het United States Holocaust Memorial Museum (USHMM). Van buiten een gebouw van kalk- en baksteen, passend in het straatbeeld. Van binnen een postmodern spel van diagonale lijnen, lichtval, glas en staal, trappen die smal toelopen – als een treinrails naar een concentratiekamp. Deze onvoorspelbaarheid van het interieur is bedoeld om de bezoekers (jaarlijks bijna 2 miljoen) aan het denken te zetten over de tentoonstellingen die ze gaan zien.

In de rij

Het hart van het USHMM is de Holocaust gerelateerde collectie, een van de grootste ter wereld. De collectie bestaat uit publicaties, (kopieën van buitenlandse) archieven, objecten, foto's, interviews, audio, films en een database met de namen van slachtoffers en overlevenden van de Jodenvervolgging tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Internationaal staan Holocaust-onderzoekers in de rij voor een re-

search fellowship; de bronnen die hier beschikbaar zijn, vind je nergens anders zo bij elkaar. Bovendien is de kennis van de *reference librarians and archivists* óver die collectie fenomenaal. Maar je hoeft niet per se naar Washington te komen; online is er ook al ontzettend veel bronmateriaal beschikbaar. Want *access – access – access* en *digital presence* zijn belangrijke drijfveren. Men werkt actief aan *copyright clearing* om vervolgens het materiaal te digitaliseren, al dan niet in samenwerking met het Internet Archive. Het *fair use*-principe maakt dat net iets makkelijker dan in Europa.

Ontsluiten

Waar in Nederlandse wetenschappelijke bibliotheken inmiddels veel nadruk ligt op het leveren van diensten (informatievaardigheden, research datamanagement, open access, registratie van wetenschappelijke output) en de activiteiten ten behoeve van de collectie lijken af te nemen, staat bij de informatieprofessionals van het USHMM het vormen en ontsluiten van de collectie nog steeds voor-

op. De bibliothecarissen zijn trots op hun catalogiseerwerk en op hun bijdrage aan de *Library of Congress Subject Headings* (LCSH). Ook nog imperfecte archiefbeschrijvingen worden sinds dit jaar online gezet, om maar te laten zien wat de collectie biedt. Een relatief kleine afdeling *Digital Assets Management* (5 fte) zorgt voor onder andere één zoekinterface op de hele collectie.

Datavisualisaties

Bij de onderzoeksafdeling van het instituut is *outreach* naar de wetenschappelijke achterban een belangrijk onderdeel van het werk. De collectie speelt hierin een centrale rol. Voor universitaire docenten ontwikkelt men programma's om het gebruik van primaire bronnen te bevorderen. Ze hergebruiken hiervoor ook hun eigen bronnenpublicaties. Een boek met verzamelde dagboekfragmenten krijgt bijvoorbeeld (deels) een nieuw leven als *experiencinghistory.com*. De afgeleverde papers van studenten geven vervolgens inzicht in de onderwerpen van interesse.

Ook *digital humanities scholars* en *data scientists* vinden hun weg naar de collectie. Voor het museum werken zij bijvoorbeeld aan data-visualisaties, voor de collectie aan verbetering van de zoekresultaten.

Lessons learned

Gefascineerd door de grote hoe-

veelheid (informatie over) Holocaust-collecties die bij het USHMM online staat en de duidelijke band met de achterban, heb ik vier weken lang onderzoek gedaan naar Collections as a service, oftewel: hoe je collecties beter beschikbaar kunt stellen voor verschillende soorten gebruikers. Wat is me overgevallen? Digital humanities-onderzoekers en datascientists hebben behoefte aan collecties als data, niet aan een plaatje van een archiefstuk. Andere mensen hebben uitleg nodig over hoe je een concentratiekamparchieef moet 'lezen'. Een *glossary* met alle afkortingen die de nazi's gebruikten kan dan helpen, net als meer context-informatie op de website in plaats van die in gedrukte publicaties of in de hoofden van medewerkers te laten zitten. Ook samenwerken met het Internet Archive en het integreren van hun viewer in jouw catalogus helpt om beschikbaarheid te bevorderen. Voor de doorzoekbaarheid zijn thesauri en andere authority records onmisbaar. Met fellowships en samenwerking met docenten kun je een nieuwe generatie onderzoekers aan je binden. <

Het Europese Horizon2020-programma European Holocaust Research Infrastructure (EHRI) ondersteunt Holocaust-onderzoek door het ontwikkelen van een infrastructuur die collecties en onderzoekers bij elkaar brengt. Marjo Bakker is een EHRI-fellow.

Hal van het United States Holocaust Memorial Museum

Foto: Marjo Bakker

Marjo Bakker

Vakreferent bij het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies en voorzitter van de KNVI-afdeling Onderwijs & Onderzoek (O&O)

DE ARCHIEFKOK

Historicus en archivaris Maartje van de Kamp werkt als adviseur openbaarheid bij het Nationaal Archief. In haar vrije tijd zoekt ze in archieven naar oude recepten, om ze vervolgens uit te proberen.

Hoe ben je begonnen?

'Zo'n vier jaar geleden fantaseerde ik met mijn collega's dat we een eigen restaurant zouden beginnen. We maakten grappen over VOC-burgers en scheepsbesluit. Terwijl we daarover spraken, vroeg ik me af of er in de collectie van het Nationaal Archief kookboeken te vinden waren. Diezelfde middag wierp ik nog een blik op de inventarislijsten. Het bleken er ontzettend veel te zijn! Vervolgens ben ik me in de recepturen en het bereiden ervan gaan verdiepen.'

Je bent ook bij andere archiefinstellingen gaan kijken?

'Ik was nieuwsgierig wat er elders in Nederlandse archieven te vinden is. Dat leidt soms tot verrassingen: in de archieven van Catharina Adriana Johanna Mossel, wiens familie actief in de VOC is geweest, vond ik geweldige Indische recepten. Ik had niet verwacht zoiets in Arnhem aan te treffen.'

Kun je iets over je zoekmethoden vertellen?

'Ik laat zoektermen als "kookboek" en "recept" los op de website van een archiefinstelling. Die zoekacties leveren vaak veel medische resultaten op; het is een kwestie van uitproberen. Soms staan de recepten in een huishoudboek of een kookboek, soms bevinden ze zich op losse papieren tussen de persoonlijke stukken van de vrouw des huizes.'

Maartje van de Kamp

Hoe kies je een recept om uit te proberen?

'Ik fotografeer de recepten die ik tegenkom. En als een echte archivaris indexeer ik ze; inmiddels heb ik een excel-bestand met zo'n elfduizend recepten. Op het moment dat ik iets indexeer, zet ik erbij of iets me leuk lijkt om te gaan maken. Vaak betreft dat een recept waar ik nog nooit van heb gehoord, of waarvan ik denk dat het een bijzonder gerecht zal opleveren. Denk bijvoorbeeld aan kerrie van bananenbloemen. Ja, bananenbloemen! Gelukkig woon ik in de

stad en zijn er vele toko's en een goed gesorteerde markt waar ik de benodigde ingrediënten kan kopen. Na een enorme zoektocht bleek een Chinese supermarkt deze bloemen te verkopen.'

Zijn oude recepten makkelijk te lezen?

'Het merendeel van de recepten dateert uit de negentiende eeuw, sommige zijn ouder. De meeste recepten kan ik inmiddels aardig lezen, daar heb ik me in getraind. Maar het blijft lastig als er bijvoorbeeld oude inhoudsmaten vermeld

staan; bovendien zijn er vaak geen kooktijden aangegeven. In die gevallen probeer ik op het web een moderne variant van het gerecht te vinden, zodat ik weet hoe ik het moet aanpakken.'

Over je bevindingen blog je op archiefkok.nl?

'Ja! Een van de meest bijzondere verhalen is de kalfskopsoep. Daarvoor had ik een kalfskop nodig die zo groot was dat-ie niet in een geleende pan bleek te passen. De kop moest terug naar de slager om in stukken te worden gehakt. Het eindresultaat smaakte prima, maar niet veel beter dan onze bekende ossenstaartsoep. Dit recept was veel werk voor iets wat je nu makkelijker kunt bereiden. Maar een recept met varkensoren pakte bijvoorbeeld minder goed uit. Gelukkig is het merendeel een succes. Zo heb ik *Gardemontlikeur* – oftewel kardemomlikeur – nu standaard op voorraad.'

Ga je hiermee door?

'Ik geef sinds kort een dag in de week archivatie aan studenten Geschiedenis van de Universiteit Leiden. Aangezien het daardoor nu vrij druk is, moet ik kijken hoeveel vrije tijd ik nog heb voor het koken en mijn blog. Want als ik een recept ga maken, ben ik een heel weekend bezig. Misschien ga ik na ruim vier jaar mijn blog afbouwen. Al zou het fantastisch zijn als ik de gerechten nog eens kan verwerken in een kookboek.'

ONLINE BEELDMATERIAAL NIET ZOMAAR TE HERGEBRUIKEN

Wie op een website foto's publiceert die al eerder elders op internet geplaatst zijn, maakt inbreuk op het auteursrecht van de fotograaf. Dat heeft het Europese Hof van Justitie onlangs bepaald. Inderdaad, je mag niet zomaar beeldmateriaal van het web overnemen en zonder toestemming gebruiken. Maar dat wist je al, toch?

Een van de grootste misverstanden over auteursrecht die ik bijna dagelijks tegenkom, is het idee dat je een foto op internet 'gratis en voor niets' voor jezelf kunt gebruiken. De achterliggende gedachte is dan dat de fotograaf de foto zelf online heeft gezet en dat je dan 'vanzelfsprekend' niet nog eens toestemming hoeft te vragen om die foto online te mogen gebruiken.

Zo werkt het auteursrecht echter niet. Auteursrecht geeft de maker van een werk het uitsluitend recht om dat werk openbaar te maken en te verveelvoudigen. Aldus artikel 1 van de Auteurswet. Dit betekent dat alleen de maker van een foto mag bepalen of die foto ergens ge-

publiceerd en gekopieerd mag worden. Voor elke openbaarmaking en voor elke kopieerhandeling moet hij of zij dus apart toestemming geven. In de praktijk blijkt het vaak anders opgevat te worden.

Geëscaleerd

Waarom houdt het Europese Hof zich met deze kwestie bezig? Een Duitse rechtszaak is geëscaleerd naar het hoogste Europese Hof om voor eens en altijd antwoord te geven op de vraag of er echt opnieuw toestemming nodig is om een foto van internet te hergebruiken.

Het zit zo: een leerlinge van een Duitse middelbare school vond op internet een foto van de Spaanse stad Cordoba. Deze gebruikte ze in een werkstuk en na afronding werd haar werk geüpload naar de website van de school.

De foto in kwestie was gemaakt door een professionele fotograaf die aan de website van een digitaal reismagazine een licentie had gegeven om de foto te mogen gebruiken. Hij ontdekte zijn foto op de website van de school en verzocht de school de foto te verwijderen en een schadevergoeding te betalen. Toen de onderwijsinstelling dit weigerde, kwam het voor de rechter.

De fotograaf bleek in zijn gelijk te staan. Toch ging de school tegen deze uitspraak in beroep. Ze vond dat de foto 'openbaar' op internet stond; bovendien waren er geen technische maatregelen genomen door de website om het downloaden ervan tegen te gaan.

Deze kwestie zorgde ervoor dat de hoogste rechtbank in Duitsland (het Bundesgerichtshof) zich ging focussen op de vraag of het opnieuw plaatsen van de foto ook een nieuwe openbaarmaking in-

houdt. Of in de verwoording in de Europese auteursrechtlijn: is het opnieuw publiceren van een foto die al op internet stond een nieuwe mededeling aan het publiek? Die vraag stelde het Bundesgerichtshof vervolgens aan het Europese Hof.

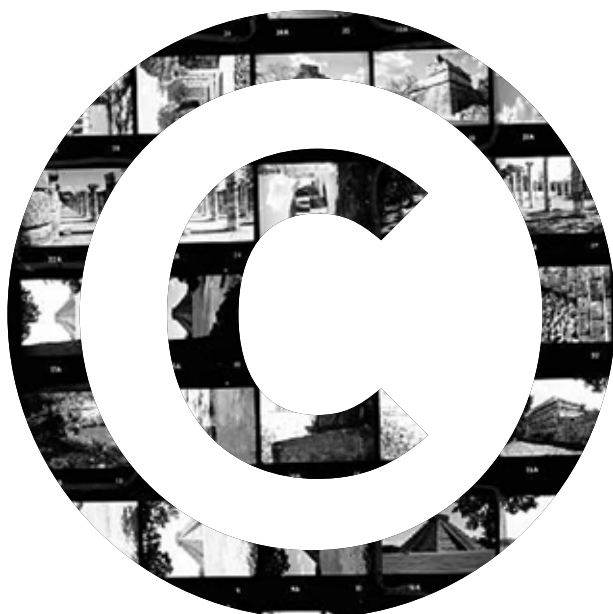
Nieuw publiek

De Europese auteursrechtlijn kijkt naar twee aspecten als het gaat om het vaststellen of iets een mededeling aan een publiek is. Enerzijds moet het een handeling zijn die een werk verspreidt naar anderen en anderzijds moet die mededeling gericht zijn op een (nieuw) publiek.

Een foto online zetten zodat hij voor het publiek beschikbaar komt, is logischerwijs al een handeling. Wil er echter sprake zijn van een mededeling aan het publiek, dan moet dit ofwel een nieuwe verschijningsvorm zijn (digitaal versus een originele papieren versie bijvoorbeeld) dan wel gericht zijn op een nieuw publiek. Aangezien de foto op de reiswebsite een specifieke doelgroep heeft en de website van een school zich op een andere doelgroep richt, oordeelt het Europese Hof dat het wel degelijk een nieuwe mededeling is.

De maker bepaalt

Het uitgangspunt van het Europese auteursrecht is dat er een hoog beschermingsniveau geboden wordt aan de makers. Het Europese Hof van Justitie bevestigt met deze uitspraak dat een maker altijd zelf kan bepalen wie zijn of haar werk gebruikt. Het downloaden van een foto en het vervolgens weer uploaden ervan is dus echt een inbreuk. Ongeacht of je dat als gebruiker logisch vindt of niet. <

Raymond Snijders

Senior informatiebemiddelaar
bij Hogeschool Windesheim

Webbased collectiebeheer in de cloud

Online collectiebeheer waar en wanneer u maar wilt

Webbased
Hardware
onafhankelijk

Intuïtief
Moderne en
innovatieve interface

Support
inclusief helpdesk-
ondersteuning en updates

Samenwerking
Eenvoudig
data delen

Efficiënt
Op ieder moment
overal beschikbaar

Flexibiliteit
Toekomstbestendige
technologie

Vraag nu uw gratis demo aan op www.axiell.com/nl/collections

an Axiell product

KBenP

meer waarde uit informatie

De KBenP Groep helpt u uw informatievoorziening op een hoger plan te brengen en voortdurend verder te verbeteren.

KBenP doet dit door te inspireren, te innoveren en praktisch bruikbare en succesvolle resultaten op te leveren.

KBenP werkt vanuit gedegen vakkennis, ervaring en competenties. Alle facetten van informatievoorziening, -management en -beheer zijn ons vak.

KBenP levert waar voor geld. Onze cultuur is no-nonsense: afspraak is afspraak.

info@kbenp.nl | 070 - 300 06 84 | www.kbenp.nl

DIGITALE HAND-OUT

Leen Liefsoens

Redacteur van IP en senior informatiespecialist bij de bibliotheek van de Haagse Hogeschool

In het onderwijs maar ook bij veel evenementen met lezingen is het gebruik van powerpoint door een docent of spreker inmiddels gemeengoed. Op een uitgereikte papieren hand-out kun je als student of deelnemer makkelijk schriftelijk notities maken, zodat je aantekeningen direct bij de betreffende slide staan. Met het softwarepakket Amanote bereik je hetzelfde, maar dan digitaal.

Hoe werkt het

Na het installeren van het programma en het aanmaken van een account kun je de door de docent of spreker beschikbaar gestelde slides importeren. Amanote presenteert aan de linkerkant de slide en aan de rechterkant ruimte voor notities. Bij het maken van aantekeningen biedt Amanote dezelfde mogelijkheden als een gewone tekstverwerker: lettertype- en alinea-opties en het toevoegen van afbeeldingen, diagrammen, formules, tabellen, symbolen en codefragmenten. Ook kun je een schets maken, die je

Wil je aantekeningen maken tijdens een lezing of college waarbij de spreker powerpoint gebruikt? Amanote helpt om efficiënt digitale notities te maken.

vervolgens aan je notitie toevoegt. Maar twee functies springen er echt uit. De eerste is de markeerstift waarbij je markeringen kunt aanbrengen op de slide. En de tweede is de 'Insert PDF Annotation' voor het toevoegen van een noot op een specifieke plek in de slide. Zo kun je de belangrijkste punten uit de presentatie highlighten en daar gericht notities aan toevoegen.

Weergaveopties

Navigeren door de slides gaat eenvoudig met behulp van de pijltjes onderaan het scherm. Ben je klaar met het uitwerken van je notities, dan biedt Amanote drie weergaveopties bij het exporteren van je slides en notities naar pdf: alleen je notities, de slides met je notities

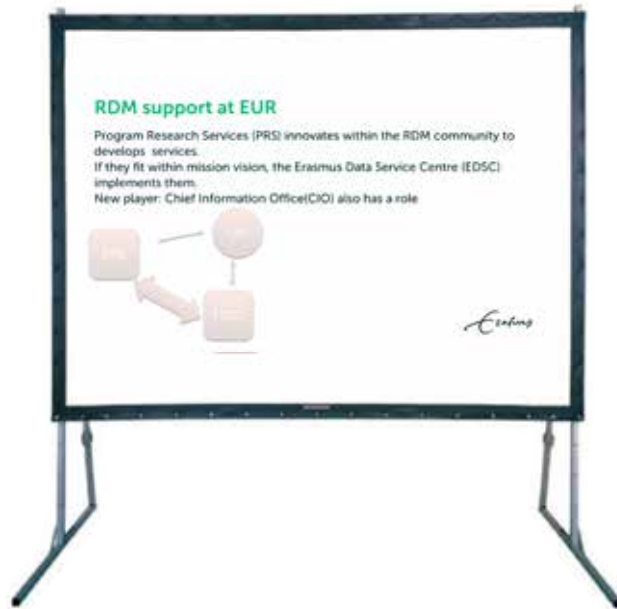
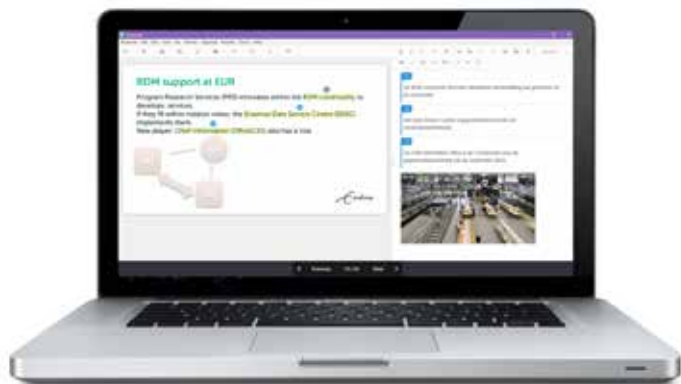
eronder of de syllabusweergave met eerst de slide en je notities op de pagina erna.

Ook aan samenwerken hebben de ontwikkelaars van Amanote gedacht. Gebruikers kunnen namelijk notities uitwisselen. En wanneer je anderen uitnodigt, kan je via de discussieoptie vragen over de powerpoint stellen en beantwoorden.

Tabletversie komt eraan

Amanote is beschikbaar voor MacOS, Windows en Linux. Op amanote.com valt te lezen dat er momen-

teel hard wordt gewerkt aan een versie voor de tablet. Het basispakket is gratis, voor de uitbreidingen betaal je 30 tot 40 euro per jaar. De uitbreidingen bestaan uit het doorzoeken van je notities, een samenvattingsweergave, slidesstatistieken, export naar Word, opnemen van audio, een focusmodus waarbij Amanote voorkomt dat andere applicaties (zoals Facebook) gedurende een bepaalde periode worden geopend, het online opslaan van je notities en het importeren vanuit Officeprogramma's (de gratis versie biedt alleen import van pdf aan). Tot slot is er voor docenten en sprekers de betaalde mogelijkheid om een begeleidende podcast te maken bij de presentatie. Studenten of deelnemers moeten dan wel over het uitgebreide pakket beschikken om de podcast te kunnen beluisteren. <

Inkt, pixels en modder

In de EU stond de afgelopen tijd de modernisering van het auteursrecht op de agenda. De ambitie was om het geschikt te maken voor het digitale tijdperk.

De digitale transformatie van het medialandschap heeft zoals we weten voor kranten en tijdschriften bepaald niet goed uitgepakt. In de economie ligt de macht bij de partij die de schaarste controleert. In het papieren tijdperk waren dat de uitgevers in het nieuws- en opiniesegment: de aanbodzijde. Met de overgang van inkt naar pixels is de schaarste verschoven naar de vraagkant. Uitgevers concurreren met elkaar en met nieuws- en opiniesites om de aandacht van de lezers. De macht berust nu bij de partijen die de *eyeballs* leveren, met name Google en Facebook. En dus stromen veel advertentiegeden uit Europa naar de VS.

Voor de Europese burgers is het een gemiste kans dat de modernisering is uitgedraaid op moddergooien tussen twee kampen. Aan de ene kant een groep voor het merendeel conservatieve en liberale parlementariërs en organisaties van uitgevers en makers. Hun analyse: Europese uitgevers hebben het moeilijk en dus komen ook de redacties, auteurs, fotografen en illustratoren financieel in de knel. Help ons om de vroegere balans te herstellen door Google en Facebook te laten betalen voor wat zij doorleveren aan hun gebruikers. Daar verdienen zij immers geld mee. En maak ze aansprakelijk voor auteursrechtsschendingen bij het uploaden van beschermd materiaal door hun gebruikers.

Daartegenover staan overwegend progressieve

Foto: Sanja Zunic

‘Gaan Google en Facebook betalen, of forceren ze een daling in hits op sites van Europese uitgevers?’

Frank Huysmans
Redacteur van IP,
bijzonder hoogleraar
bibliotheekwetenschap
aan de UvA en zelfstandig
onderzoeker en adviseur
bij WareKennis

volksvertegenwoordigers samen met een bonte coalitie van bedrijven (Google voorop), organisaties zoals Wikipedia die ijveren voor het web als publiek domein, burgerrechtenorganisaties en webpioniers. Volgens hen betekent de EU-Richtlijn het einde van het open web. Als alles wat mensen op het web willen delen eerst door een auteursrechtcheck moet, bete-

kent dat in de praktijk dat er contentfilters moeten komen. Die zijn zo duur dat kleinere bedrijven zich ze niet kunnen veroorloven. Ergo: de machtsbalans zal juist meer in het voordeel van de Amerikaanse giganten uitvallen. En legitieme uitingen, zoals parodieën en satire die gebruikmaken van beschermd beeldmateriaal, zullen nog vóór publicatie door filters worden afgevangen. En ja, dat lijkt verdacht veel op censuur.

In juni sloeg de progressieve factie een eerste slag. Na wat bijvijlen van de tekst werd een grote groep twijfelaars in het parlement over de streep getrokken en won onlangs de conservatievere groep de uiteindelijke stemming. Uitgevers, auteurs en journalisten toonden zich verheugd. Deskundigen waarschuwen echter voor averechtse effecten. Gaan Google en Facebook echt betalen, of forceren ze een drastische daling in aantallen hits op de sites van Europese uitgevers? Moet WordPress uploadfilters gaan installeren? Veel zal in het komende jaar duidelijk worden, als de Richtlijn in nationale wetgeving gaat worden omgezet. Er moet daartoe nog stevig worden onderhandeld met de lidstaten. Niets is nog definitief, maar moderner lijkt ons auteursrecht zeker niet te gaan worden. <

DIGITALE DIENSTVERLENING VOOR BIBLIOTHEEKGEBRUIKERS

ATTENDERING EN MEER VIA EEN APP

Vakliteratuur App maakt digitale attendering voor eindgebruikers mogelijk op een geheel nieuwe wijze. De gebruiker heeft via zijn smartphone of tablet zelf het volledige beheer over de inrichting en altijd toegang tot relevante bronnen. Meer weten zie www.ingressus.nl

INGRESSUS

www.ingressus.nl